

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Slægtsforskeren

Medlemsblad for DIS-Danmark og SSF

ÅRGANG 32 · Nr. 3 · 2017

Udgives af DIS-Danmark og
Sammenslutningen af Slægtshistoriske
Foreninger (SSF)

www.slaegtodata.dk
admin@dis-danmark.dk
www.ssf.dk
blaab@webspeed.dk

Mail- og adresseændringer:

opdateres af DIS-Danmark-medlemmer
via hjemmesiden.
Log ind og vælg "Mine indstillinger" øverst til
højre. Læs evt. mere her:
[www.slaegtodata.dk/foreningen/
adresseaendring-m.m](http://www.slaegtodata.dk/foreningen/adresseaendring-m.m)
Medlemmer af SSF-foreninger henvender
sig til Grete Modin Grundtvig på
adressen: kasserer@ssf.dk

Ind- og udmeldelse af DIS-Danmark sker ved
henvendelse til ekspeditionen på adressen
ekspeditionen@dis-danmark.dk

Redaktionen:

Kathrine Tobiasen, ansvarshavende redaktør
Korsagervej 13, 8940 Randers SV
Tlf. 41 28 65 30
tobiasen@dis-danmark.dk
Redaktionsmedlemmer:
Anton Blaabjerg, Per Andersen og
Henning Karlby
Korrektur: Henning Beck og Kirsten Sanders.

Redaktionen kan kontaktes via hjemmesiden:
Foreningen / Bladet Slægt og Data,
Kontakt redaktionen.

Layout, sats og tryk:

Grafisk Data Center ApS, tlf. 66 12 10 30
Trykplag: 9.300 eksemplarer

Artikler i bladet afspejler ikke nødvendigvis
foreningens holdning.
Artikler uden forfatterangivelse kan betragtes
som foreningsstof.
Redaktionen påtager sig intet ansvar for
uopfordret indsendt materiale og forbeholder
sig ret til at redigere i tilsendte artikler.
Eftertryk er tilladt efter aftale med
redaktionen. Det skal forsynes med tydelig
kildeangivelse, ligesom redaktionen skal have
tilsendt en kopi.

Bladet udkommer 4 gange årligt.

Næste deadline:

1. november 2017
1. februar 2018
1. maj 2018
1. august 2018

Udkommer:

December 2017
Marts 2018
Juni 2018
September 2018

Bladet sendes gratis til medlemmer af
DIS-Danmark og foreninger under SSF.

Indhold nr. 3 – september 2017

- 3 DNA i slægtsforskning
- hvad kan det bruges til, og hvordan gør man?
- 9 Brevet til Frk. Emmy – et tidsbillede
- 13 Jakten på norske forfedre
- 16 Slægtsforskning i norske forfædre og en slægtsforskergruppe
- 17 Håndbøger om gårde
- 19 Tema: Købstæder og byboere
- 27 Ved du....!
- 27 Barndommens historie
- 28 En slagter på Vesterbro omkring år 1800
- 32 Slægtshistorisk Dag i Aarhus
- 33 Hvordan søger jeg i Slægtsforskernes Bibliotek?
- 35 Gotisk læseprøve
- 36 Søg i Rigsarkivets samlinger
- 37 Rettelser til Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter
i Janderup
- 39 Holger Hertzum-Larsen (1923-2017)
- 40 Fremtidsudvalget – DIS-Danmark og SSF
- 41 Boganmeldelser
- 42 Skriv til Slægtsforskeren
- 43 Bestyrelser, adresser m.v.
- 44 Tal med de levende personer i slægten

Forsiden

Madlavningen forgik normalt
indendørs, men her er pigen
flyttet ud på trappestenene.
Måske for at køle indholdet
i gryden? Huset er et byhus,
set i købstadmuseet Den
Gamle By i Aarhus. Læs om
købstæder og byfolk i dette
nummers tema.

Fotograf: Kathrine Tobiasen

DNA i slægtsforskning - hvad kan det bruges til, og hvordan gør man?

Af **Anders Morup-Petersen**
Seniorkonsulent, ATP
Skoleloddan 33,
3450 Allerød
Jacob H. Gren
Overlæge, Frederiksberg
jhgrendna@gmail.com

I slægtsforskningskredse vinder DNA-tests større og større indpas, men for de fleste er det stadig et nyt og ukendt redskab. Vi vil gerne give en bred introduktion til inspiration for andre slægtsforskere.

Allerede nu er det vigtigt at nævne, at DNA-testning kun er et supplement til traditionel forskning. DNA-testning er et yderst spændende område i udvikling, men det kan ikke stå alene.

Hvorfor DNA-teste?

Der kan være mange grunde til at tage en DNA-test:

- Ren og skær nysgerrighed - man har hørt om det og vil gerne prøve det. Vi tror, det gælder mange, der tager DNA tests i disse år. Hvis man ikke har specifikke forventninger, kan det være fint. En del personer, som ikke har lavet traditionel slægtsforskning, tror muligvis, at en DNA-test er en genvej til en anetavle - de bliver næsten altid skuffede!
- Man ønsker at komme i kontakt med nulevende efterkommere efter sine aner. Her er der chance for at komme i kontakt med efterkommerne efter "grandonkel Hans", der forsvandt til Amerika i 1865.
- Man har ramt en "mur" med en ane og har prøvet alt for at komme videre. En DNA-test kan være sidste mulighed for at finde andre slægtninge og derigennem løse gåden. Dette kræver held, tålmodighed og en del arbejde! Hvis den manglende ane ikke er mange generationer tilbage, så kan det være muligt. Hvis det er langt tilbage i tiden, så er det oftest kun muligt, hvis det er den direkte fædrene eller evt. mødrene linje.
- Man har en hypotese om en bestemt forbindelse i sin slægt (en udlagt barnefader, en anden barnefader end den, der stod i kirkebogen, "grevens uægte søn" eller lignende). Her vil en DNA-test i nogle tilfælde kunne hjælpe - især hvis man kan opsøge en nulevende "officiel" efterkommer af den hypotetiske ane og overtale vedkommende til også at lade sig teste.
- For at dykke dybt ned i historien og få mere at vide om ens fædrene og/eller mødrene linje fra tiden længe før kirkebøgerne. Man kan række langt tilbage og relatere til folkevandringer og forhistoriske kulturer. Disse typer af DNA-tests er banebrydende og har virkeligt noget at byde på - så længe man accepterer, at der aldrig kommer navne på de ældste aner.
- Man ønsker at undersøge, om ens biologiske aner

stemmer overens med, hvad der er angivet i de officielle kilder.

Inden du tester

1) Find ud af, hvad du vil opnå med testen

Hvis man spontant køber en test uden at overveje, hvad man realistisk kan forvente, og hvad man ønsker at opnå, så er der stor risiko for at blive skuffet! Det er en god idé at gøre sig nogle tanker på forhånd, at sætte sig lidt ind i emnet eller at spørge andre til råds.

Når det kommer til DNA-testning, så er det ikke ligegyldigt, hvilken test man bestiller, hvem der tester sig, eller hvilket firma man benytter. Der er endda den lille tvist ved DNA-tests, at de billigste tests ofte er dem, der giver det bredeste resultat, der kan være mest anvendeligt i forhold til den traditionelle slægtsforskning. Dyrt er altså ikke nødvendigvis bedst, når det kommer til DNA-tests.

Vi håber, at du vil være bedre rustet til at vælge den rette test, når du har læst denne artikel.

2) Kan du tåle at høre sandheden?

En DNA-test viser den skinbarlige biologiske sandhed, og det er ikke altid den, der står i kirkebogen! Og nogle bliver overrasket over, hvor tæt på lynet slår ned. I diverse DNA-fora ses af og til indlæg fra personer, der lod sig DNA-teste uden bekymringer, men pludselig stod med den erkendelse, at deres far, deres mor eller dem begge umuligt kunne være deres biologiske forældre. Det er den yderste konsekvens, når man DNA-tester.

Ansvarer bliver endnu større, hvis man begynder at teste "offensivt" - altså overtale familiemedlemmer til også at teste. For hvad nu, hvis du har en god match med din fætter, men slet ikke med hans søster?

Det kan også gå den anden vej. Pludselig kan der dukke nye halvsøskende eller andre ukendte familiemedlemmer op. Dine slægtninge kan have haft forhold, som du ikke har kendt til, have været sæddonorer osv. Selvom man ikke er forpligtet til at udlevere oplysninger om sin familie til sine matches, så kan man godt komme til at rippe op i fortiden.

Det er vigtigt, at du selv overvejer muligheden for et overraskende og overrumplende resultat, inden du DNA-tester. Hvis du overtaler familiemedlemmer til at teste sig, så er det endnu vigtigere, at de også er med på denne risiko.

3) Hvilke oplysninger giver DNA-tests?

Generelt set sammenlignes ens DNA med kendte DNA-mutationer og -sekvenser samt med andre, der også har testet sig hos samme selskab (mere om dette senere). Dette præsenteres for dig, når du logger ind på selskabets website. Men opgaven med at tolke resultaterne og relatere dem til din egen familie, den er helt din egen! Du får altså - som allerede nævnt - ikke en færdig anetavle, og det kan være meget udfordrende at få brikkerne til at passe sammen. Men det er en del af det sjove ved slægtsforskning!

Ofte skal man væbne sig med tålmodighed. Man er afhængig af, at andre relevante slægtninge også har testet sig - og man ved aldrig, hvornår næste spændende match dukker op...

Hvor skal man teste?

Vores foretrukne DNA-testfirma er FamilyTreeDNA (FTDNA), og det er især af følgende grunde:

- FTDNA er det eneste selskab med et bredt udvalg af test-typer - hvis nu man skulle blive grebet af det. Ofte kan man efterbestille yderligere analyser af den prøve, som man allerede har sendt ind.
- Når testen én gang er betalt, så kræves der ikke yderligere abonnement for at bruge websitet (i modsætning til f.eks. MyHeritage og Ancestry).
- Data deles ikke anonymt med 3. part (hvilket i nogle tilfælde kan foregå hos andre selskaber).
- Der er et nogenlunde velfungerende website med overblik over testresultaterne, analyseredskaber og mulighed for at uploade slægtstavler samt for at kontakte matches.
- Man kan downloade sine testresultater. Nogle testresultater kan uploades til andre sider for supplerende information. Og så har man også sin egen kopi af testresultatet for en sikkerheds skyld.
- FTDNA er selskabet med den største markedsandel i Skandinavien.

De 3 andre relevante selskaber på markedet er Ancestry, 23andMe og MyHeritage.

På verdensplan er der flest testere hos Ancestry og 23andMe, men det er hovedsagelig amerikanere. MyHeritage er forholdsvis nye inden for DNA-tests og giver ofte kun få matches. Analyseredskaberne og testmulighederne er i sammenligning med FTDNA begrænsede hos de andre selskaber. En ulempe ved FTDNA er, at deres kommunikation med kunderne ofte er langsommelig, men dog venlig.

Hvis man allerede betaler abonnement hos Ancestry eller MyHeritage og regner med at fortsætte med det, så kan man måske foretrække at have sin test liggende på disse sites sammen med sit online stamtræ. Hvis man primært er interesseret i helbredsoplysninger, så kan 23andMe være et bedre sted at tage sin test. Endelig

kan man naturligvis vælge at teste sig hos mere end ét selskab for at opnå flere matches.

Vi har ingen økonomiske fordele af at anbefale FTDNA, men er generelt tilfredse med dem som testselskab. Vi vil i det efterfølgende afsnit benytte de produktnavne, som de forskellige tests sælges under hos FTDNA.

De forskellige DNA-testtyper

Der findes overordnet 4 typer af DNA: Autosomt DNA, X-DNA, Y-DNA og mitokondrie-DNA. Autosomt DNA og X-DNA testes som regel sammen. I det følgende gennemgår vi de forskellige tests i rækkefølge efter deres typiske anvendelighed i slægtsforskning.

Family Finder - autosomt DNA og X-DNA

FTDNA's test af autosomt DNA (atDNA) hedder Family Finder. Størstedelen af vores DNA er det autosomale DNA, der består af 22 kromosompar. Man arver ét eksemplar af hvert kromosom fra hver af sine forældre: 22 kromosomer fra sin mor og 22 kromosomer fra sin far, som samles i de 22 kromosompar.

Når DNA'et gives videre til næste generation, så sker der en blanding mellem de 2 versioner af hvert kromosom. På den måde har man 50 % af sit atDNA fra hver af sine forældre, ca. 25 % fra hver af sine bedsteforældre, ca. 12,5 % fra hver af sine oldeforældre, ca. 6,25 % fra hver af sine tipoldeforældre osv.

atDNA er en "bred" test med information fra alle sider af anetavlen (360 grader rundt). Men jo længere man kommer tilbage, jo mindre atDNA har man fra hver af sine aner. Når man kommer 7 generationer og længere tilbage, er DNA'et så "fortyndet", at der er nogle aner, som man slet ikke har arvet DNA fra. atDNA er dermed mest præcist, når det drejer sig om nære slægtninge. Men i en del tilfælde kan man også påvise forbindelser længere tilbage.

Det primære resultat fra Family Finder er en liste over andre testtagere, som man ser ud til at dele atDNA med. Man får forskellig information om det fælles DNA og ofte også en email-adresse til match-personen. Hvis man er heldig, så har personen lagt en slægtstavle op, så man kan lede efter en forbindelse - men det er dog desværre langt fra altid tilfældet.

Selvom atDNA er mest præcist, når det drejer sig om nære slægtninge, har vi alle MANGE flere fjerne slægtninge. Derfor dominerer fjerne slægtninge på listerne over de personer, som vi "matcher". I mange tilfælde ligger forbindelsen så langt tilbage, at den ikke er til at finde i de kilder, vi har til rådighed. Og i nogle tilfælde vil de "svage" matches blot være personer, hvis DNA tilfældigvis ligner dit DNA. De stærkere matches er til gengæld helt sikkert genetiske slægtninge til dig - og så er udfordringen "bare" at finde forbindelsen i stamtavlen.

I takt med at flere og flere tester sig, er det i stigende grad muligt at finde relevante slægtsforbindelser via Fa-

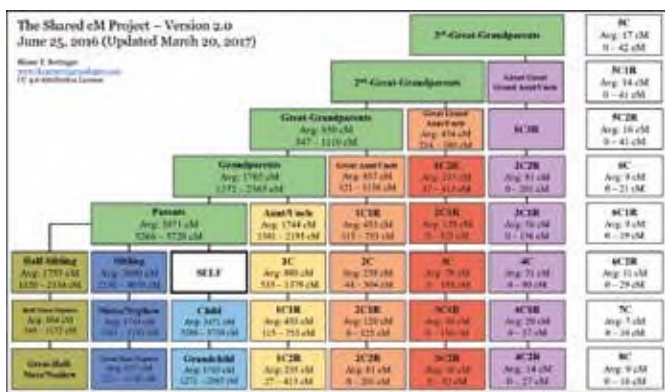

mily Finder. De fleste oplever at få flere hundrede matches på en Family Finder. Men der skal arbejdes for at finde de personer, hvor man kan identificere de fælles aner i stamtavlen, hvilket jo er hele meningen med DNA-testen. Og for hver match, som man kan identificere i sin stamtavle, får man "DNA-bevis" for at stamtavlen for netop den gren af slægten er korrekt - både i forhold til kilderne og biologien!

Listen over ens matches ser således ud (navnene er fjernet, og det er ikke en dansker, der er testet):

Name	Match Start	Relationship Range	Shared Centimorgans	Longest Block	X Match	Linked Relationships	Recent Sources
[Profile Icon]	04/22/2016	1st Cousin - 2nd Cousin	1,500	100	1 Match	21%	
[Profile Icon]	04/22/2016	1st Cousin - 2nd Cousin	1,461	119	1 Match	20%	
[Profile Icon]	02/09/2017	1st Cousin - 2nd Cousin	771	61	1 Match	21%	
[Profile Icon]	02/09/2016	1st Cousin - 2nd Cousin	89	14	1 Match	21%	Arthur J. [Profile Icon]
[Profile Icon]	04/26/2016	1st Cousin - 2nd Cousin	34	16	1 Match	21%	
[Profile Icon]	04/26/2016	2nd Cousin - 4th Cousin	43	26	1 Match	21%	Stacy [Profile Icon]
[Profile Icon]	05/25/2016	1st Cousin - 2nd Cousin	55	12	1 Match	21%	
[Profile Icon]	04/26/2016	1st Cousin - 2nd Cousin	42	16	1 Match	21%	Jarrod [Profile Icon]

"Styrken" af en match angives i centimorgan (cM), som er et udtryk for, hvor meget DNA man har til fælles. Ud fra totalmængden af fælles DNA og størrelse af de største segmenter kan man vurdere, hvor nær en slægting, det drejer sig om. Som en tommelfingerregel kan en match med største segment på mindst 10-15 cM ikke være en tilfældighed - man er i familie! For meget stærke matches kan man give en relativt god vurdering af, hvor nært et familiemedlem, det drejer sig om. For øvrige matches er denne vurdering kun et fingerpeg på grund af at DNA's forholdsvis tilfældige nedarvning. En oversigt over denne slags vurderinger fremgår af denne tabel:

Kilde: https://isogg.org/wiki/Autosomal_DNA_statistics

Dette er eksempler på nogle matches, som vi har kunnet eftervise i vores slægtsforskning (total mængde fælles DNA / største sammenhængende segment; fødselsår for manden efterfulgt af fødselsår for kvinden):

- 62 cM / 26 cM = 7 generationer tilbage (fælles aner født 1698 / 1725)
- 56 cM / 21 cM = 7 generationer tilbage (fælles aner født 1738 / 1740)
- 180 cM / 30 cM = 3-5 generationer tilbage (fælles aner født 1818 / 1816)
- 362 cM / 89 cM = 3 generationer tilbage (fælles aner født 1889 / 1890)

En anden del af Family Finder er et kort kaldet myOrigins. På kortet er med procenter og farver angivet, hvordan dit DNA ligner DNA'et fra udvalgte befolkningsgrupper. Denne del kan være en sjov analyse, men den skal tages med et stort gran salt. Mennesker har gennem tiden fået børn med hinanden på tværs af alle mulige skel. Dette gør, at testen er forholdsvis god til at skelne mellem befolkningsgrupper, der har boet langt fra hinanden, men noget mindre præcis, når det kommer til at skelne mellem nabo-befolkningsgrupper.

Et eksempel på myOrigins. Den grønne markering betyder "Skandinavien" og er altså ikke et udtryk for en bestemt norsk region. Bemærk den kraftige markering af de Britiske Øer. Denne testperson har ikke (kendt) slægt fra De Britiske Øer. Markeringen skyldes sandsynligvis forbindelser den anden vej - at danske vikinger og angelsaksere har sat sig spor på De Britiske Øer.

Mange starter med at teste sig selv. Men for at kunne "se" længst muligt tilbage i tiden er det også en yderst god idé at teste sine ældste familiemedlemmer. Man giver kun halvdelen af sit atDNA videre til hvert af sine børn, så der går unik information tabt for hver generation.

Family Finder testen inkluderer også test af X-kromosomet. Kvinder har ét X-kromosom fra moderen og ét fra faderen. Mænd har derimod kun ét X-kromosom, som altid kommer fra moderen (plus et Y-kromosom fra faderen). Dette giver et særligt nedarvningsmønster, da X-segmenter dermed aldrig kan være arvet fra mand til

mand. Hvis man har en match med en vis portion af fælles DNA på X-kromosomet, så kan man dermed regne ud, at der er specifikke slægtsgrene, som forbindelsen ikke kan være gennem (f.eks. hele farfarens slægt) og udelukke disse i søgningen efter de fælles aner.

Y-DNA (Y37, Y67 og Y111)

En Y-DNA test kan kun tages af mænd og viser de personer, som man har en match med på faderlinjen - dvs. mænd, der begge har samme forfader i lige mandlig linje. Y-DNA testen rækker op til tusinde af år tilbage, hvilket betyder, at det kun er meget nære Y-DNA matches, som ligger inden for den tidshorisont, som dækkes af skriftlige kilder. Med mindre man er så heldig at have en fædrene slægt, som er dokumenteret langt tilbage, så vil man nok opleve, at de fleste matches ikke kan spores i den traditionelle slægtsforskning.

Da Y-DNA'et kun videregives fra far til søn, så uddør Y-DNA meget nemt, og man får derfor langt færre matches på en Y-DNA prøve end på en Family Finder. Som en lille forberedelse til en Y37 test kan man gå tilbage til sin fjernest kendte forfader i lige mandlig linje og så se, hvor mange nulevende grene af efterkommere i lige mandlig linje efter ham, som man kan spore. Resultatet er normalt overraskende!

En Y37 (og Y67/Y111) test virker ved at teste på, hvor mange "Short Tandem Repeats" (STR) man har til fælles. STRs er gentagelser på Y-DNA'et, hvor den menneskelige "DNA-kopimaskine" har "hakket" og kopieret den samme DNA-sekvens igen og igen og dermed efterladt et genetisk fingeraftryk, som kan bruges til at identificere nærmere slægtninge. Det er stort set samme testtype, som politiet anvender til at opklare forbrydelser.

Der findes Y-DNA tests af forskellige omfang og pris. Hos FTDNA hedder de Y37, Y67 og Y111. Tallet angiver hvor mange "STRs", som man tester på. Jo flere, jo mere præcist kan man indsnævre det tidsspænd, hvor den fælles forfader levede.

Hvis man vil prøve en Y-DNA test, så vil vi anbefale, at man starter med en Y37. Hvis ikke man finder en tæt match med Y37, så får man oftest ikke mere at vide med en Y67 eller Y111. Og prisen for Y37 og så en senere opgradering til Y111 er ikke meget dyrere end prisen for Y111 i første omgang.

Når man får resultatet af en Y-test, får man også et bud på sin haplogruppe, som fortæller noget om, hvilket folkeslag ens fars fars fars fars... tilhørte. I udgangspunktet kan dette f.eks. være "R-M269", som betyder, at man er efterkommer efter Yamnaya-folket, der indvandrede til Vesteuropa i bronzealderen. Med dette resultat kan man efterfølgende tilkøbe mere detaljerede haplogruppetests, som kan præcisere ens haplogruppe yderligere - mere om det om lidt.

Vi anbefaler en Y-DNA test til personer, som har en meget dyb stamtavle på den rene fædrene side og gerne

vil forsøge at finde efterkommere efter disse fjerne forfædre i lige mandlig linje.

Ligeledes er Y-DNA testen egnet til personer, der har en ukendt far i deres faderlinje. Her er Y-DNA testen mere præcis end den autosomale test, men der er også langt færre matches i databaserne. Så chancen for en brugbar tilfældig match er ikke stor. Man kan dog få sikkerhed for forbindelsen ved at tilbyde en tilsvarende Y-test til en anden officiel efterkommer (i lige mandlig linje!) efter den far, som man antager, er den korrekte person, men så skal der betales for to tests. Til gengæld er resultatet ret entydigt.

Endeligt åbner en Y-DNA test døren til haplogrupper, som er en helt ny gren af slægtsforskning, hvor man kan få mere at vide om sin faderlinjes bevægelser gennem Europa fra den sidste istid og frem til for ca. 1.000 år siden. Her er vi ovre i "slægtsforskning uden navne", men ikke mindre spændende og et felt, hvor DNA-tests kan tilbyde noget, som man ikke kan opnå gennem traditionel slægtsforskning. Vi håber at vende tilbage til dette spændende emne i en senere artikel.

Mitokondrie-DNA (mtFull Sequence)

En mitokondrie-DNA-test (mtDNA) kan tages af både mænd og kvinder og afdækker ens mors mors mors slægtslinje. mtDNA ændrer sig meget langsomt, hvorfor man kan have identisk eller næsten identisk mtDNA med mennesker, som man har fælles ane med meget langt tilbage i tiden. Resultatet giver således mest information om ens "dybe" oprindelse på den direkte mødrene linje via ens mtDNA-haplogruppe. Yderligere kan testen bruges til målrettet at be- eller afkræfte et slægtskab mellem to personer i lige mødrene linje.

Som regel kan forbindelsen til ens matches ikke findes i de skriftlige kilder, men man kan være heldig.

Og hvor starter man så?

Hvis man vil prøve sig frem med DNA, men er i tvivl, er vores råd, at man bør starte med Family Finder. Det er faktisk den billigste test, og typisk giver den det, som folk leder efter - matches i den nære slægt, hvilket her i Danmark typisk er inden for den periode, der kan afdækkes gennem kirkebøger og folketællinger.

Det er altid en god idé at overveje, hvad man vil bruge testen til, inden man bestiller en test. Desuden kan det ofte betale sig at holde øje med priserne, for FTDNA køber flere gange årligt særlige tilbud, hvor man kan spare en del på de forskellige tests. Og i mellemtiden kan man jo læse lidt mere om den test, man agter at bestille.

Når testen er bestilt, modtager man et kit med posten. Det består af to swaps, der minder om en vatpind. Man børster indersiden af sin kind med disse (en til hver kind) og helst om morgenen inden tandbørstningen og føde-/væskeindtag. Så knækker man spidsen af hver i to små reagensglas med skruelåg og sender dem til USA.

Det kan gøres som et almindeligt brev (25 kr.), selvom der står, at det skal sendes som en pakke (275 kr.). Derefter går der ca. 3 uger, før FTDNA kvitterer for modtagelsen og så yderligere ca. 3-6 uger, før man har sit resultat. FTDNA gemmer kittet i mindst 25 år, og skulle man senere få lyst til at købe yderligere tests på samme testperson, så foregår de på det allerede modtagne kit. Ofte kan der tages mindst 6 forskellige DNA-prøver på ét kit, såfremt prøven er taget korrekt.

Har DNA en rolle i dansk slægtsforskning?

Det er vores håb, at flere danske slægtsforskere vil tage DNA til sig og opleve det som et interessant supplement til den traditionelle slægtsforskning. Det bliver også mere værd for os alle - jo flere der tester, desto flere kan vi kan få matches med, og jo større er chancen for at koble slægterne sammen via både DNA og papirsporet. Af en eller anden grund har DNA-forskningen meget bedre fat i vores svenske naboer, men vi ser ingen grund til, at det ikke kunne blive lige så anvendt i Danmark.

Samtidig er der et stort behov for "veldokumenteret" dansk DNA - dvs. DNA-tests taget af personer med styr på stamtavlen. Det vil være til stor glæde for andre seriøse danske DNA-testere - og måske også en god hjælp

til vores fjerne slægtninge på den anden siden af Atlanten, som nok har taget en DNA-prøve, men hvis stamtavle stopper ved en "Jens Hansen", der kom til USA i 1875.

Når man hører om skuffede testere, skyldes det ofte, at de har valgt en forkert testtype i forhold til behovet, eller at de har overvurderet det umiddelbare udbytte af en DNA-test. Vi håber at have rådet bod på begge dele med denne artikel. Ligesom med stamtavlen stiger udbyttet af en DNA-test med den tid, man bruger på at arbejde med resultatet - man får meget lidt ud af det rene testresultat i sig selv. Det kan umiddelbart virke overvældende med alle disse nye begreber, men sådan var det jo også, da vi startede med slægtsforskningen - sogne, herreder, folketælling, skifter, matrikler osv. - og alligevel færdes vi hjemmevant i dem i dag.

Vi (og mange andre) står til rådighed med hjælp og råd. I DIS-Forum holder vi til i "Metode og teknik" forum, og hvis man blot inkluderer "DNA" i emnet, så opdager vi det sandsynligvis og svarer gerne. Og ellers findes der en meget aktiv "DNA og slægtsforskning" gruppe på Facebook samt hjemmesiden www.dsgg.dk, hvor der er råd og vejledning til at komme i gang med DNA og slægtsforskning.

Faktaboks 1: Sådan kommer du i gang med dit Family Finder resultat.

Når du modtager en mail om, at dit Family Finder resultat ligger klar, så er det bare at logge på FTDNA og kigge på resultatet.

De fleste vil nok starte med at kigge på myOrigins-resultatet og se, om det passer med papirsporet. Som sagt, så skelner myOrigins ikke helt præcist mellem f. eks. Skandinavisk/Engelsk og til dels nordeuropæiske befolkningsgrupper, men er der sydeuropæiske eller fjernere aner inden for de sidste ca. 6 generationer, burde det kunne ses på resultatet.

Men det er inde på matches, at det bliver spændende! De er i udgangspunktet sorteret efter FTDNA's vurdering af relevans. Her kan det bedst betale sig at fokusere på dem, der har mindst 50 cM i alt (Shared centimorgans) og mindst 10 cM som "Longest Block" (klik på den overskrift, som du vil sortere efter).

Således ser linjen ud for en enkelt match:

Man kan se navnet på testpersonen og derefter ikoner for testpersonens mailadresse, et notefelt, hvor

man selv kan skrive en privat note på personen (f.eks. "Kontaktet - afventer svar") og så et ikon for stamtavle. Ikonerne er grå, hvis data ikke findes og ellers er de blå.

Derefter angives dato for, hvornår man blev "matchet" - meget nyttigt, hvis man f.eks. vil se, hvilke matches der er kommet til i løbet af ferien.

Der følger et gæt på, hvordan man er i slægt - men det er næsten altid for optimistisk. Her henviser vi til skemaet i selve artiklen, som er mere korrekt.

Dernæst tal for samlet antal matchende cM og den længste matchende blok (skal helst være mindst 10 cM). Det efterfølgende "X-match" angiver, at der her er tale om en match på X-kromosomet. En billedsøgning på nettet på "x dna inheritance chart" leder til udmærkede skemaer, som kan bruges til at isolere de mulige fælles aner for et X-match (bemærk, at der er et skema for mænd og et for kvinder). Man skal desuden være opmærksom på, at det matchende X-segment bør være min. ca. 10 cM for at være relevant og dermed føre til udelukkelse af visse dele af anerne.

Endeligt kan man tilknytte personen til ens egen FT-

DNA-stamtavle med (+) ikonet, hvis denne forefindes i ens FTDNA stamtavle. Dette påvirker ikke matchens stamtavle - kun ens egen.

Til sidst står de mest almindelige navne i personens online stamtavle. Hvis dette felt er tomt, så har personen typisk ikke uploadet en stamtavle - eller kun en meget kort en.

Er ikonet for "stamtavle" blå, kan man klikke på det og se personens stamtavle i et nogenlunde velfungerende interface. Her skal man vælge "Pedigree View"

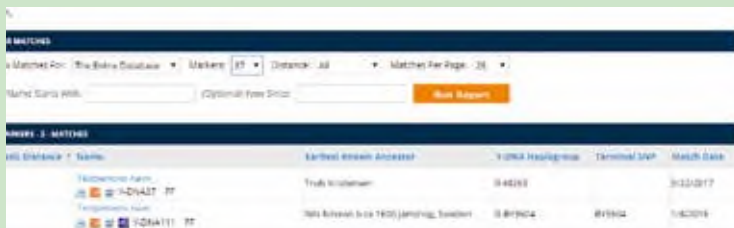
for det mest overskuelige overblik, og så kan man ellers løbe personens fjerneste aner igennem og se, om der er navne eller sogne, som man genkender.

Man kan vedligeholde sin Family Finder stamtavle manuelt eller ved upload af gedcom-fil. I det sidste tilfælde anbefales det at overveje, hvem man ønsker at have med i filen, når man danner den, så man har 100 % styr på hvilke data, der kommer ud på FTDNA. Gedcom filer i "UTF-8" format håndterer bedst danske tegn!

Faktaboks 2: Sådan kommer du i gang med dit Y37 resultat.

Når man har modtaget sit Y37 resultat, får man en masse links omkring haplogrupper m.m. Dette kommer vi nærmere ind på i en senere artikel.

I denne omgang kigger vi kun på "Matches", som er mest relevant i forhold til traditionel slægtsforskning:

Det ses øverst, at der er søgt på 37 "markers" - vi har altså matchet alle 37 STRs.

Derefter følger de to matches - der er ikke flere, da Y-DNA matches i deres natur er sjældnere end autosomale matches.

Tester er så heldig, at de begge er et perfekt match - 0 i "genetic distance" betyder, at der er match på alle 37 ud af de 37 testede STRs.

Derefter følger ikoner for mailadresse, TIP-beregner og mulighed for personlig note.

Det angives også, hvilke tests personen har taget - man kan altså se, om man kan få mere at vide ved at opgradere til Y67 eller Y111 (hvis testpersonen har ta-

get denne test). Mere anvendeligt er, om testpersonen har taget Family Finder, for hvis det er tilfældet, og man ikke matcher på Family Finder, så er det næppe i de seneste ca. 6 generationer, at man har fælles forfader.

Så følger navnet på personens fjerneste kendte forfader i lige mandlig linje, og det er her, man kan håbe på at se et navn, man genkender i sin egen faderlinje.

Der følger lidt data om testpersonens haplogruppe og dato for, hvornår man blev matchet.

Da Y-DNA kan pege meget langt tilbage, skal man helst have nære matches for at finde den fælles forfader. I ovenstående tilfælde har testpersonen påvist fælles forfader med begge de to matches i første halvdel af 1600-tallet!

Da matches kan ligge langt tilbage, er det her TIP-beregneren (den orange knap) kommer

til hjælp - den viser et estimat for, hvor mange generationer tilbage man har en fælles forfader. I dette tilfælde viser TIP-beregningen:

Da de enkelte STRs muterer med forskellig hastighed, kan matches med samme "genetic distance" godt have forskellige TIP-beregninger.

COMPARISON CHART	
Generations	Percentage
4	83.49%
8	97.28%
12	99.55%
16	99.93%
20	99.99%
24	100.00%

Brevet til Frk. Emmy – et tidsbillede

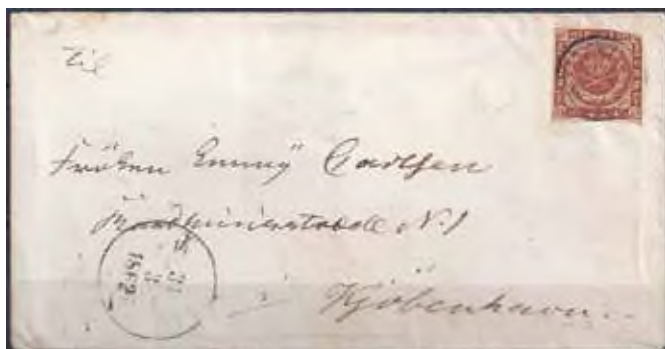
Af Per Andersen

Jyllingevej 111, 2720 Vanløse
per@andersen1.dk
www.familiesogning.dk

Den 31. marts 1862 blev der afleveret et brev på adressen Rådhusstræde 1 i København. Det var adresseret til Frk. Emmy Carlsen, og kuverten fandt jeg for nylig i en samling med gamle kuverter og skillingsmærker. Der var ikke noget indhold i den kuvert, jeg fandt, men ikke desto mindre gemmer der sig en tidstypisk og spændende historie bag det.

Emmy Carlsen var født den 4. juni 1842 på godset Gammel Køgegård ved Køge med det fulde navn Emmy Henriette Marie Elisabeth Bertha Hilleborg Carlsen. Jo, hun var såmænd ud af en adelslægt, og hendes far var Hans Carlsen og moderen Clara Sophie Krag-Juel-Vind-Frijs. Hans Carlsen var godsejer, politiker og minister.

Brevet til "Frøken Emmy Carlsen", stemplet den 31. marts 1862

Gammel Køgegård og slægten Carlsen

Gammel Køgegård blev i 1776 solgt til Rasmus Carlsen, en forpagtersøn fra Lindholm ved Roskilde. Dennes far bar tilnavnet Lange og mente sig ligesom de senere led af slægten at nedstamme fra den gamle danske slægt Lange, der i sit våben førte tre roser på sølvgrund. Både Rasmus Carlsen og hans søn og arving, Christen Carlsen, var dygtige mænd, i hvis hænder godset blomstrede og forøgedes.

I 1817 adlede kongen Christen Carlsen med ret til at føre de gamle Langers våben. Året efter døde Christen Carlsen, og godset blev overtaget af sønnen Hans Carlsen, en otteårig dreng på dette tidspunkt. Men hans mor bestyrede ejendommen, indtil han 23 år gammel købte den af hende i 1833.

Ved Christen Carlsons død var hans fire børn endnu kun små. Den nævnte, Hans Carlsen, var født 28. oktober 1810. De øvrige tre børn var

- Anne Marie Elise Carlsen, født 4. august 1813, gift 1. gang den 9. juli 1840 med cand. jur. Harald Peter Nicolai Toft til Rønnebæksholm, som døde 24. november 1842, hvorefter Anne Marie giftede sig 2. gang med N.F.S. Grundtvig. Hun døde 9. juli 1854.
- Jutta Christiane Otavia Bertha Carlsen, født 19. juli 1815, gift med Peter Rørdam, sognepræst til Mern og senere Lyngby. Hun døde den 23. januar 1866.
- Franziska Antoinette Hilleborg Carlsen, født 13. november 1817, historiker og ugift stiftsdame på Vallø. Hun døde den 28. februar 1876.

Efter at have helliget sig varetagelsen af sit gods i 1830'erne blev 1840'erne præget af Hans Carlsons mere udadvendte interesser. Den 14. august 1841 blev han i Hammel Kirke i Midtjylland gift med en datter fra Frijsenborg, Clara Sophie Krag-Juel-Vind-Frijs. Hermed var Hans Carlsen trådt ind blandt det ledende aristokrati.

Selv om Clara var tuberkuloseramt, fik hun tre børn med Hans Carlsen i 1840'erne. En datter Anna Caroline, der døde knapt et år gammel den 31. juli 1844. Emmy, der som nævnt blev født den 4. juni 1842. Og sønnen Jens Christen, der blev født den 19. november 1846.

Claras tuberkulose var uhelbredelig, og Hans valgte at blive ved sin kones side i de svære år efter Claras sidste fødsel i 1846. Den 26. december 1852 døde Clara.

Emmy Carlsen

Emmy Carlsen var altså kun 10 år gammel, da moderen døde, og hun knyttede sig derfor endnu tættere til faderen og derudover også til tanten Franziska Carlsen. Franziska var ivrig historiker og skrev flere lokalhistoriske bøger, bl.a. om Gammel Køgegård og Rønnebæk Sogn. Hun var desuden stiftsdame på Vallø og delte sin tid mellem at opholde sig på søsterens Rønnebæksholm, på Gammel Køgegård og i København, hvor hun havde en lejlighed i Rådhusstræde 1.

Efter konfirmationen var barndommen officielt ovre for Emmy Carlsen, og hun tilbragte fra 1857 de fleste vintre hos Franziska Carlsen i hendes lejlighed i København. Om sommeren var der sikkert nok at tage sig til på godset, mens vintrene kunne bruges til uddannelse, dans og opdragelse i København. Heldigvis havde hun i København selskab af den jævnaldrende Haralda Toft, der var en kusine efter tante Anne Marie Carlsons første ægteskab, og som Hans Carlsen også var formynder for.

Emmy Carlsen i en alder af 4 år

Uddannelsen bestod blandt andet i undervisning i engelsk og fransk, hvilket også skulle blive anvendeligt, når der var bal med udenlandske officerer. Det fik Emmy brug for ved et bal hos landgreven i 1859, hvor der deltog

Franziska Carlsen malet ca. 1830 af Louis Aumont

spanske officerer. De kunne tilpas meget fransk til, at der kunne konverseres, samtidig med at Emmy ikke behøvede at føle sig forlegen over sit ikke helt perfekte franske.

Et andet vigtigt dannelsesområde var musik og teater. Emmy var med i musikforeningen og gik jævnligt til koncerter, herunder til koncerter hos dronningen. Disse koncerter kunne dog godt være trættende, og Emmy konstaterede i et af sine breve, at "bare jeg ikke falder i Søvn. Musik trætter". Det Kgl. Teater var også et yndet sted, og her så man fx forestillingerne "Christen og Christine", "Ophelia" og "En Pokkers Tøs".

Når man var i København, kunne der også blive ordnet en række mere praktiske ting. Det blev muligt at gå til lægen med svagheder. Emmy gik hos doktor Lehmann med lidt øjenproblemer, og en af lægerne ordinerede hende "Iglér bag Ørene" for svagheden! Senere fik hun dog – til ikke udelt begejstring – besked på, at briller nok kunne være en god ide.

Også julegaverne kunne købes i København, og Emmy skrev til faderen for at spørge, hvad hun skulle købe til de forskellige i familien. Hun tilbød også at købe pynt til juletræet, så det har man altså haft på Gammel Køgegård – på trods af, at Hans' svoger, N.F.S. Grundtvig, var meget imod de "hedenske" juletræer.

Emmy Carlsen (stående) og Franziska Carlsen (siddende) fotograferet i København ca. 1865

Men først og fremmest blev opholdene i København anvendt til visitter og besøg fra det finere borgerskab og familien. Der kunne være meget at gøre, og Emmy skrev til sin far, at tiden "gaar hurtigt, men at den dog kun gaar med, hvem der har været på Visit, og hvem de har besøgt".

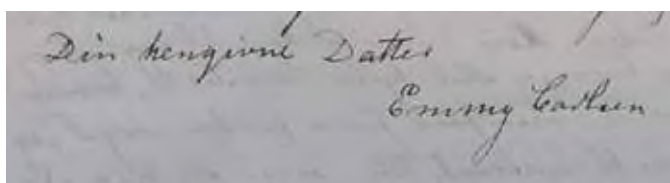
I et andet brev beskrev Emmy en af sine dage: "Da vi kom hjem fra Kirke, vare Sigismunde og Nathalie M her til Frokost. Vi fik da akkurat Tid til at spadserere, førend vi skulle klæde os om og kjøre ud til Grundtvigs til Middag, hvorfor vi igen maatte kjøre hjem om Eftermiddagen for i en fart at klæde os om til Arveprindsens, hvor vi vare om Aftenen og saae en Taskenspiller gjøre Kunster".

Grundvig var ikke unaturligt et samlingspunkt, og jævnligt tilbragte man tid der. Det blev da også til opbyggelig læsning sammen med ham, bl.a. fra bibelske skrifter. Men der var mange andre i omgangskredsen, såsom Holstein, godsejer Scavenius, godsejer Oxholm Rosenfeldt, komtesse Knuth, minister Raasløff, Louise Ahlefeldt og Hagemann.

Tilbage til brevet

I de perioder, hvor Emmy Carlsen var i København, var der en livlig breveksling mellem hende og faderen – nogle gange ugentligt, andre gange næsten dagligt. Det var et naturligt udtryk for et behov for at udveksle praktisk information, men også i høj grad et udtryk for, at Emmy holdt meget af sin far. Dette gav hun udtryk for i mange af sine breve.

Kuverten, jeg sidder med, som er stemplet den 31. marts 1862, er uden indhold, men det har givetvis været fra Hans Carlsen. For samme dag – den 31. marts 1862 – sad Emmy og skrev et brev til faderen, og noterede i brevet, at "i dette Øjeblik mens jeg sidder og skriver fik jeg dit Brev. Det er da yndigt, at du har det noget bedre".

Emmy Carlsens underskrift på et brev til hendes far, Hans Carlsen

Hans Carlsen har altså opdateret datteren på sit helbred. I brevet, som Emmy skrev samme dag, beretter hun om et arrangement hos dronningen, hvor der var blevet læst en lang historie om "Kristen og Gudrun". Hun skulle i øvrigt hilse faderen fra dronningen. Et praktisk spørgsmål blev der også plads til, idet hun skrev, "fra Tante skulle jeg spørge hvor meget hun skulle give Doktoren fra dig, han har jo cureret paa Hr. Lofft, frk. Hede-gaard har spurgt ham til raads om sine Øjne og jeg har ogsaa et par gange talt med ham, en Gang har han skrevet mig en Recept".

Emmy Carlsen sammen med faderen Hans Carlsen på Gammel Køgegård, 1870erne

Allerede dagen efter – den 1. april – skrev Emmy igen til faderen og berettede om et bal, hun var til. Det "var meget smukt og ogsaa morsomt, men vi var lidt trætte til Slutningen, der var spændt Lærred ud over Tæppet i Spisestuen, og det er meget trættende at danse paa og det støvede heller ikke saa lidt!"

Emmy fortalte også faderen, at de samme aften skulle have været i teatret og hørt Frøken Bournonville synge i det nye stykke "Ambassadøren", men de var blevet forhindret. Der er givetvis tale om Charlotte Bournonville, datteren af den kendte balletmester August Bournonville og født i 1832. Hun havde fået sin debut i Sverige i 1857, og på det Kgl. Teater fik hun sin debut i 1859.

I vinteren 1861/1862 var Emmy Carlsen i København til ca. 9. april, hvor det sidste brev fra København til faderen ses i den omgang. Hun er da taget tilbage til Gammel Køgegård igen.

Hvad der siden skete

Emmy Carlsens bror, Jens Christen Carlsen, var givetvis tiltænkt at overtage Gammel Køgegård. Men han var syg, og få år efter ovennævnte breve døde Jens Christen i

1865 kun 19 år gammel af en mavesygdom. Emmy var nu eneste barn og arving på Gammel Køgegård.

Omkring 10 år senere døde også Franziska Carlsen den 28. februar 1876 af et slagtilfælde, mens hun var på Vallø, kun 58 år gammel. Hun blev begravet fra Gammel Køgegård den 7. marts 1876. Franziska havde sikkert været en "reserve" mor for Emmy, som hun holdt meget af.

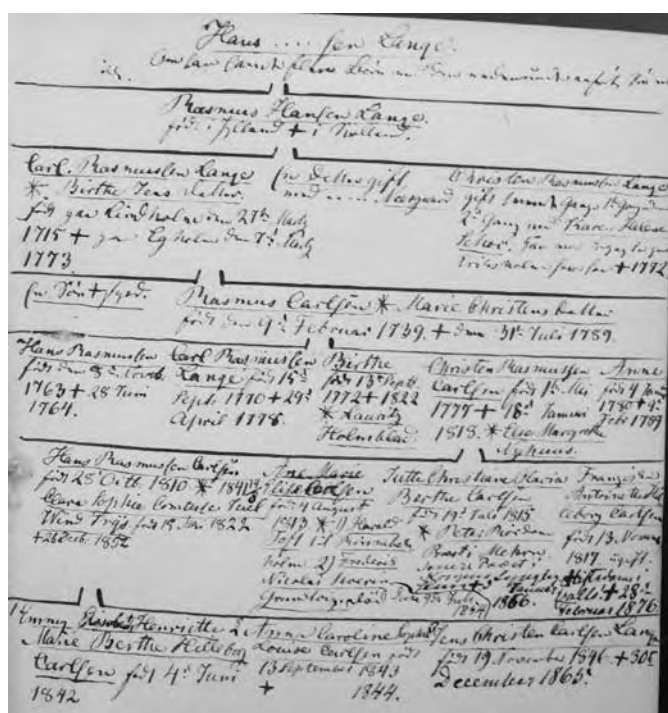
Der skulle kun gå yderligere godt 10 år, inden det næste slag ramte Emmy Carlsen. Hendes far, Hans Carlsen, døde på Gammel Køgegård den 2. juli 1887, og han blev begravet i familiegravstedet på Åsen i skoven tæt ved gården. Emmy Carlsen fik et medfølelse brev fra kronprins Frederik (den 8.), og hun søgte hvile hos sin gamle onkel, grev Frijs på Boller. Der blev hun i godt et halvt år, hvor hun søgte fred i sit sind.

Emmy Carlsen var nu blevet 45 år gammel, og hun måtte da overtage Gammel Køgegård. I de 25 år, Emmy Carlsen kom til at eje Gammel Køgegård, videreførte hun godset i sin faders ånd med stærk vægt på traditionerne og med henblik på ejendommens bevarelse for eftertiden, når det nu ikke kunne blive for efterslægten, da hun selv var ugift og uden børn.

Emmy Carlsen lod stamgodset, der ikke længere havde direkte arvinger, overgå til et nystiftet legatstiftelse ved navn Carlsen-Langes Legatstiftelse, og efter Emmy Carlsens død i 1912 har legatstiftelsen stået for driften af Gammel Køgegård lige til i dag.

Familien Carlsen og slægtshistorien

Familien Carlsen var ret interesserede i slægtens historie, hvilket måske var meget naturligt, når man havde en

Franziska Carlsens slægtstavle for Carlsen-Lange slægten

ide om, at man havde sit udspring i en gammel dansk adelsslægt. Franziska Carlsen var meget historie-interesseret og skrev som tidligere nævnt flere historiske bøger.

I 1850'erne bad Hans Carlsen sin søster Franziska om at kikke på slægten og undersøge slægtens rødder. Det gjorde hun så, og i hvert fald begyndte hun på at udarbejde slægtens stamtræ. Hun skrev slægtens oplysninger ind i en bog, som hun forærede Hans Carlsen på hans fødselsdag i 1853.

Hans Carlsen skrev følgende som indledning til slægtsbogen: "Denne Slægtsbog, som min Søster Franziska efter min Anmodning har begyndt, og som hun har foræret mig paa min 43-årige Fødselsdag 1853, beder jeg mine Efterkommere at fortsætte. Aldrig glemme de, at af hvad Rod vi saa end sprang, saa maa den levende Slægtsfølelse, hæderligt Arbejde, der med Guds Velsignelse viste os fra Armod til Rigdom, give Gud at det maa blive saa, saalænge der er Blad på Træet".

Interessen for slægtsforskning fik også betydning – sammen med familiens andre store interesser – da Emmy Carlsen stiftede legatet til videreførelse af godset efter hendes død. Det blev da bestemt, at stiftelsen kunne uddele legater hvert år til støtte for visse navngivne områder.

Hvert andet år – og da to år i træk – skal legatets midler anvendes til hjælp til udgivelser eller studierejser inden for naturvidenskaben, særlig inden for geologi og ornitologi. Hvert andet år – og da også to år i træk – skal legatets midler anvendes til hjælp til udgivelser og studierejser inden for historie, specielt til studiet af genealogi og personalhistorie i Danmark og i det øvrige Norden, alternativt til studiet af kulturhistorien.

De næste år, hvor legatet uddeles til genealogi og personalhistorie, vil være i 2018 og 2019, og man kan læse mere om dette på hjemmesiden www.gammelkjoegaard.dk.

Kilder:

Publicerede:

- Carlsen, Franziska: Gammelkjøgegaard og Omegn. København 1876
- Ellekilde, Hans: Franziska Carlsen. I Aarbog for Historisk Samfund for Præstø Amt, 1932
- Til minde om Frøken Emmy Carlsen, Gammelkjøgegaard. 1912
- Stilling, Niels Peter: Gammelkjøgegaard. Køge, 2005

Ikke publicerede:

- Gammel Køgegård privatarkiver (Køge arkiverne):
- Breve fra Emmy von Carlsen, Hans von Carlsens datter
- Breve fra Franziska von Carlsen, Hans von Carlsens søster
- Slægtsbog, ført af Franziska Carlsen
- Breve til Emmy Carlsen: Frederik, kronprins: 1887

Jakten på norske forfedre

Af Knut Geelmuyden
Bergen, Norge
Tlf. 41 43 99 19
kng@online.no
www.Geelmuyden.info

Kongerikene Norge og Danmark kom i middelalderen i personalunion. Den danske kongen forsøkte senere å gjøre Norge til en integrert del av det danske kongeriket. Men tross forsøkene på å integrere Norge var der varige forskjeller mellom de to landene.

Særlig på 15- og 1600-tallet kom mange danske menn til Norge for å ta del i styret av landet. De ble ofte gift med norske kvinner som hadde kapital og jordegods. Mange av disse danskene ble værende i Norge og ble forfedre til et ledende lag av den norske befolkningen. Men mange returnerte til Danmark med norske koner. Danmark og særlig København var kjernen og makten i tvillingriket. Derfor dro også mange nordmenn til Danmark i et forsøk på å skape et økonomisk bra liv. Det var også mange nordmenn som reiste til København som soldater eller sjøfolk på krigskip. Disse fenomenene er hovedgrunnene til at mange nordmenn har danske forfedre, og mange dansker har norske forfedre. Denne artikkelen er et forsøk på å bidra med en del kunnskap, som kan være nyttig for en danske som jakter på sine norske forfedre.

Maleri av kvinne i Bergen ca. 1650. Ukjent maler.

Den norske befolkningen på 16- til 1800-tallet var delt i flere hovedgrupper. Den største gruppen var bondebefolkningen. De levde ikke under myndigheten til et gods, som hovedintrykket er i Danmark. I Norge hadde mye av jordeiendommene blitt overtatt av geistlige institusjoner i løpet av middelalderen. Ved reformasjonen overtok kon-

gemakten rettighetene. Gradvis ble jorden solgt til norske godseiere, som gjerne var embetsmenn eller kjøpmenn. De fikk normalt ikke den myndighet og de offentlige administrative oppgavene, som danske godseiere hadde over befolkningen på sitt gods. Senere ble disse godssamlingene etter hvert splittet opp og solgt, slik at bøndene særlig fra 1700-tallet og senere gradvis overtok eierrettighetene til gårdene.

Det var alltid en del selveiere, dvs. bønder som selv eide sin jord. Flertallet var leilendinger, dvs. at de leiet gården av eierne. Men en leilending i Norge var en fri og selvstendig mann, kun med plikt til å opprettholde standarden på gård og gårdshus og betale sine leieavgifter. Det norske idealet var selveierbonden, men i praksis var leie av gård i perioder mer økonomisk fornuftig for bøndene. Det er tydelig at bøndene derfor ofte frivillig valgte den løsningen. En leilendingsgård var leiet og kunne selvfølgelig ikke gå i arv til bondesønnene. Men det var vanlig at bondens sønner overtok bruken av gården. Det betyr, at en familie kunne sitte på gården i flere hundre år, uavhengig av om de var selveiere eller leilendinger. I mange tilfeller ble gårdsbruket også delt i flere bruk for å skape levebrød til mer enn ett av barnene. Småkårsfolk og yngre sønner kunne få leie en husmannsplass for å sikre et livsgrunnlag. En husmann kunne ha en begrenset arbeidsplikt overfor bonden. I Vestnorge var en husmannsplass normalt liten, gjerne bare en hustomt, men oftest med litt jord i tillegg. I Østnorge kunne en husmannsplass være vesentlig større, men førte også ofte til en vesentlig større arbeidsplikt.

En matrikelgård i Norge kan være et stort område med et felles navn. Den var gjerne opprinnelig ett gårdsbruk. Etter oppdelinger av matrikelgården gjennom tidene består den ofte av mange gårdsbruk. Et gårdsbruk kan defineres som et særskilt matrikulert objekt, d.v.s. med selvstendig skatteplikt. Definisjonen på en husmannsplass er, at den er ikke særskilt matrikulert. Det er med andre ord bonden, som betaler skatten for husmannsplassen.

Den enkleste måten å lete etter slekt i Norge er å undersøke, om det er skrevet en bygdebok for det aktuelle området. De norske kommunene er i stor grad basert på de gamle prestegjeldene, og det vanligste er at en bygdebok gjelder en kommune. En bygdebok er en gårds- og slektshistorie for sitt område, inndelt etter matrikelgårdene med sine gårdsbruk. Det er også vanlig, at en byg-

de bok har et bind med generell kulturhistorie for området. Bygdebøkene kan bli solgt gjennom en bokhandel, men like ofte bare gjennom kommunenes kulturkontor eller gjennom et lokalt historielag. Dersom det er vanskelig å finne, om det er utgitt en bygdebok for et område, kan det være lurt å spørre enten det lokale biblioteket eller den lokale kommunens kulturkontor. Husk at Norge og Danmark har et bibliotek-samarbeid, som gjør det mulig å låne bøker til et lokalt bibliotek fra det andre landet. Noen bibliotek vil kanskje ikke sende bort sine mye brukte bygdebøker, men det er alltid verdt et forsøk.

De andre, men mindre delene av Norges gamle befolkning, er embetsmenn, borgere og arbeider-befolkningen i byene. Arbeiderbefolkningen skal ikke omtales separat. De er i det vesentlige barn eller etterkommere av bondebefolkningen og vil vanligvis i løpet av få generasjoner være ført tilbake dit. Embetsmenn og borgere vil ofte blant sine forfedre finne gamle nordmenn. Men i disse gruppene vil vi også ofte finne forfedre fra Danmark, Tyskland og mange andre land. Disse gruppene har trolig også en større andel danske etterkommere enn en vanlig bonde.

Navnetradisjonen i Norge besto i eldre tid av fornavn og farsnavn, kombinert med gårdsnavnet for den matrikelgård som personen i øyeblikket bodde på. Det betyr at gårdsnavnet for en person kunne skifte, dersom han flyttet til en annen gård: Ole Olsen Berfjord kom fra gården Berfjord, men het senere Ole Olsen Olsvold, etter at han flyttet til gården Olsvold. Faste etternavn var ikke vanlig. Det hendte, at en person beholdt gårdsnavnet etter at han flyttet fra landsbygden inn til en by. Men det var ingen fast praksis. Denne navnetradisjonen varte til omkring 1900, men overgangen til faste etternavn er flytende i perioden ca. 1850-1930.

Blant borgere og embetsmenn er det mer vanlig med et fast etternavn/slektsnavn. Grunnen er at mange av disse slektene har utenlandske forfedre, som brakte med seg navnet til Norge. F.eks. kom slekten Geelmuyden til Norge i 1660 fra byen Geelmuyden (nå skrevet Genemuiden) i Nederland. Innvandrerer giftet seg med en norsk kvinne med en god økonomisk og sosial bakgrunn, og etterslekten beholdt navnet. Disse slektene sprer seg ofte i Norge. Men slektsnavnet gjør, at de likevel kan være enklere å følge. I tillegg er det utgitt en del bøker om ulike persongrupper. Det finnes f.eks. bøker med opplysninger om studenter, militære offiserer, prester, lærere, etc. Et bibliotek vil kunne bidra til å finne slike bøker. Vær også oppmerksom på at borgere trengte et borgerskap i den byen, som de bodde i. Borgerskap ble gjerne notert i en borgerbok, ofte med opplysning om fødested. F.eks. finnes for Bergen borgerbøker med opplysninger tilbake til 1551. (Se www.bergen.kommune.no/omkommunen/avdelinger/bergen-byarkiv og klikk på Byarkivet forteller, klikk deretter Digitalisert materiale, gå ned til du finner Borgerboken i digital utgave

og klikk. På den siden vil du finne lenke for nedlasting av borgerboken i digital utgave.)

De fleste innvandrerslektene kom på 1600-tallet, men også 15- og 1700-tallet hadde en ikke ubetydelig innvandring. Det er ikke uvanlig, at det er skrevet en slektsbok om mange av disse slektene. Det er utgitt bibliografier med oversikt over disse slektsbøkene, først Morten Hansen: *Norske slektsbøker* (Oslo 1965, bøker utgitt inntil 1963), senere Jana og Jan Frederik Solen: *Norsk slektshistorisk bibliografi* (Oslo, i flere utgaver fra 2001-2002), som er et supplement til Morten Hansens bok. De fleste slike slektsbøker er derfor relativt lett å få kunnskap om. Bibliografiene inkluderer også slekter, som er nevnt i artikler i mange tidsskrifter.

På grunn av fellesskapet mellom Norge og Danmark inntil 1814 er det stor likhet i administrasjon mellom de to landene (bortsett fra fraværet av godsmyndigheter i Norge). Kilder, som du kjenner fra Danmark, kan du også søke etter i Norge. Den norske versjonen av Statens Arkiver heter Arkiverket. Det består av Riksarkivet og otte statsarkiv (=landsarkiv) med ansvar for statlige arkiver i sin region. I tillegg finnes Fylkesarkiv, som stort sett har ansvar for de nyere fylkeskommunene (etter 1972), men også kan ha noe eldre materiale. En kommune har i prinsippet selv ansvaret for sitt kommunearkiv. Men de

Hamre Herred (Hamre Prestegjæld og Thinglag, Nordhordland Fjogderi, Søndre Hordland)

Gård-Nr.	Bygde-Nr.	Tilligere		Gårdens Navn	Drogtes Navn	Kjærens eller Drogtes Navn	Matrikelskjeld			Aar	
		Med-Nr.	Leds-Nr.				Udbr.	Udbr.	Udbr.		
17	3	71	301	Hamre Segn	Sjæmester	Jon Andersen	Ovredet	100	1	183	50
	4	302	Sjæmester					1	3	1	55
	5	303	Sjæmester					1	3	1	55
18	1	72	304	Sætre	Sætre	Aronia Johansen	1	2	9	1	66
	2	305	Sætre				1	2	9	1	66
	3	306	Sætre				1	2	9	1	66
	4	307	Sætre				1	2	9	1	66
19	1	73	308	Hjelmsås	Hjelmsås	Jakob Nilen	1	2	17	2	23
	2	309	Assens				1	2	1	82	
	3	310	Hjelmsås				1	2	1	82	
	4	311	Hjelmsås				1	2	1	82	
20	1	74	312	Fyllingen	Fyllingen	Iver Jakobsen	1	1	14	1	57
	2	313	Fyllingen				1	1	14	1	57
	3	314	Fyllingen				1	1	14	1	57
	4	315	Fyllingen				1	1	14	1	57
	5	316, 317	Fyllingen				1	1	14	1	57
	6	318	Fyllingen				1	1	14	1	57
	7	319	Fyllingen				1	1	14	1	57
21	1	75	320	Saulviken	Saulviken	Jon Larsen	1	1	18	1	67
	2	321	Saulviken				1	1	18	1	67
22	1	76	322	Haknater	Haknater	Halvor Olsen	1	1	11	2	01
	2	323	Haknater				1	1	11	2	01
	3	324	Haknater				1	1	11	2	01
	4	325	Haknater				1	1	11	2	01
	5	326	Haknater				1	1	11	2	01
23	1	77	327	Kalsås	Kalsås	Ole Larsen	1	1	11	1	34
	2	328	Kalsås				1	1	11	1	34
							Overføres	137	10	174	82

Matrikkel 1886 Hamre kommune i Hordaland. Trykte matrikler finnes fra 1838, 1852-55, 1886 og senere. Utrykte matrikler finnes fra 16-1700-tallet.

mange små kommunene benytter ofte et samarbeidsorgan, en interkommunalt arkivorganisasjon, til hjelp i arbeidet.

F.eks. har kommunene i Hordaland fylke hjelp av Interkommunalt arkiv i Hordaland (IKAH), som er samlokalisert med Bergen Byarkiv i Bergen. Opprinnelig var de interkommunale arkivene kun en kompetansebase, men gradvis tar de inn kommunearkivene og samler dem i sine lokaler. Her er stor variasjon i praksis, og de interkommunale arkivene har gjerne et lite personale. Noen få kommuner står utenfor de interkommunale arkivene. Det gjelder særlig noen byer med særlig store arkiver. F.eks. har Bergen kommune opprettet en selvstendig, stor og meget profesjonell arkivorganisasjon med ansvar for alle kommunens arkiver 1551-2014: Bergen Byarkiv finner du på nettsidene www.bergen.kommune.no/omkommunen/avdelinger/bergen-byarkiv med mye materiale, bl.a. en del digitalisert arkivmateriale, et byleksikon, et oppslagsverk, etc.

Slektsforskerens problem med en arkivinstitusjon er,

Eksempel på hustyper i Bergen. Fra "Eldre Bergensarkitektur".

Glassvindu fra Haus kirke i Hordaland. Bilde av Bergensborger og kone. Bildets detaljer stemmer med opplysninger i skiftet etter kirkeeieren, og kan kanskje være et bilde av ham.

Riss fra glassvindu i bolighus i Bergen. Et borger-ektepar.

at de har liten kapasitet til å foreta slektsundersøkelser for deg. Men dersom du har klare spørsmål, som kan undersøkes med noen enkle dykk i arkivet, vil de gjerne gjøre et forsøk. I Norge er gratis-prinsippet fremdeles gjeldende: Det blir normalt ikke spurt om betaling for de begrensede undersøkelsene, som institusjonene kan gjøre i denne type saker. Det betales vanligvis kun for kopier. Men det er kun i saker med karakter av velferd (av stor og grunnleggende betydning for individet), at det kan skje større undersøkelser. Slekthistorie er normalt ikke inkludert der.

Å besøke arkiver i andre land kan være kostbart pga. reise- og hotellutgifter. Men de fleste arkivinstitusjoner i Norge vil ta godt imot deg og bidra så godt som mulig. En alternativ løsning kan være gjennom de slekthistoriske foreningene (f.eks. den norske gren av DIS – Data i slektsforskning) å forsøke å finne samarbeidspartnere, som du kan bytte arbeid med: Det er mange private slektsforskere i Norge, som har behov for undersøkelser i Danmark. Er du heldig og finner en dyktig kontakt kan resultatet bli bra.

Den viktigste muligheten du i Danmark har for å finne kildeopplysninger om din norske slekt, er likevel på internet. Det norske Arkivverket har nettsiden www.Arkivverket.no. Der finner du helt øverst på siden lenke til Arkivportalen, som er under utvikling som en viktig inngang til bl.a. arkivregistraturer etc. Viktigere er at du finner lenke til Digitalarkivet, som inneholder både databaser med søkbare registrerte kilder og bilde-digitaliserte kilder, særlig kirkebøker og tinglyst materiale. Innholdet i Digitalarkivet er omfattende og vokser stadig. I tillegg til de statlige kildene har de også inkludert en del databaser registrert fra kommunale arkiver. Men det er ikke avgjort om de generelt skal åpne for den muligheten, slik at norske digitalt tilgjengelige kilder i større grad kan bli samlet ett sted på internet. Dessverre er siden under omlegging, og trolig fra 1. april vil det gamle Digitalarkivet være erstattet av en ny versjon. Det er en generell holdning blant norske slektsforskere, at den nye versjonen er mindre god å søke i enn den gamle versjonen. Men vi håper at søkeredskapene etter hvert skal bli bedre. Et godt råd vil være å gjøre deg godt kjent med det nye Digitalarkivet under www.Arkivverket.no, slik at du får best mulig resultat av dine søk. Digitalarkivet er meget innholdsrikt og inneholder uendelig mange kilder fra hele Norge.

Slægtsforskning i norske forfædre og en slægtsforskergruppe

Ingrid Bonde Nielsen
ingrid@bnielsen.dk

Norske forfædre? Så kan man ikke bruge Rigsarkivet på Slots- holmen til noget, vil de fleste vel tænke. Dette er til dels rig- tigt, da de fleste norske arkivalier, der tidligere befandt sig på Rigsarkivet, nu befinder sig i Norge. Noget er dog blevet til- bage, blandt andet nogle gamle kort over Bergen. Disse kan ses på Rigsarkivet i København under *Ingeniørkorpset, Joseph Carl Julian Feignets embedsarkiv*. Arkivserie: *Feignets kortsam- ling*.

Interessegruppen af slægtsforskere med Norge som fælles interesse studerede nogle af disse gamle kort ved en rundvis- ning for gruppen for nogen tid siden. Slægtsforskergruppen blev vist rundt af arkivar Ronja Vejdegren, der selv har stærk tilknytning til Norge. Flere af gruppens deltagere har tilknytning netop til Bergen, så det var oplagt at studere kortet, som det ses på fotoet.

Ved rundvisningen fangede mit øje en arkivkasse med tit- len: *"Rigspolitchefen. Tilsynet med Udlændinge. 1926 - 1968. Fødselskartotek for udlændingesager"*. Da jeg selv er født i Kø-

benhavn under et familieophold hos mine bedsteforældre, var det interessant at bestille kassen for mit fødeår frem til gen- nemsyn. Kassen dækker alle udlændinge født i København i det nævnte tidsrum, og ud over kartotekskort for mig selv var der ret så mange andre kort for alverdens nationaliteter.

Har man indvandring blandt sine nærmeste, og måske også selv er indvandrer, vil det altså være en god ide at søge under *Rigspolitchefen - Tilsynet med udlændinge*, om der skulle være noget af interesse. For nogle år tilbage søgte jeg under det, der dengang hed *Tilsynet med de fremmede*, og blev overrasket over, hvor mange dokumenter der var vedrørende mine foræl- dre. Der var fx opholdstilladelser, arbejdstilladelser og diverse ansøgninger, fotos, samt statsborgerskabstildelinger, der- blandt mit eget statsborgerskabsbevis, som jeg fik tildelt i 8-års alderen.

Som nævnt er de fleste arkivalier for Norges vedkommende afleveret til Norge. Slægtsforskere kan med fordel gå ind i et samarbejde med en norsk slægtsforsker, der har danske rød- der, hvilket kan være en utrolig god hjælp til arkivalier, der ikke

kan findes på nettet. På vor forenings hjemmeside, under *Slægtsforskning i udlandet*, vil man nu kunne se links til norske sider. Man skal også huske, at man som medlem af DIS-Dan- mark kan bruge *DIS-Norge - Slekt og Datas* hjemmeside og bl.a. gøre brug af foreningens *slektsforum*.

Rigsarkivet har tidligere udgivet Erik Gøbels: *Noreg - tværre- gistratur over norgesrelevant materiale i Rigsarkivet*. Denne bog dækker årene 1536-1814. Søg evt. under Daisy og arkivseri- ens navn *Noreg*. Bogen står muligvis stadig fremme på læse- salen på Rigsarkivet i København. Bogen vil kunne købes over nettet, og den står også på enkelte danske biblioteker, hvor den kan bestilles gennem bibliotek.dk.

Der er i tidligere numre af vores medlemsblad, "Slægt & Data", bragt artikler om slægtsforskning i Norge. Disse artikler kan ses på foreningens hjemmeside (www.slaegtogdata.dk > Foreningen > Bladet) for årene:

2012/4 side 15
2013/1 side 20-22
2013/4 side 13
2014/1 side 26
2014/2 side 29-32

En artikel om et møde i den nævnte slægtsforskergruppe blev bragt i 2014/4 side 17. Her kan man læse om mødet, der fandt sted i den norske kirkes bibliotek på Amager, hvor grup- pen har mødtes nogle gange. Gruppen mødes ca. 3 gange år- ligt forskellige steder i hovedstadsområdet. Et af møderne sid- ste år fandt sted i borgerhuset i Stenløse, som nogle af grup- pens deltagere har tilknytning til. Det var hyggeligt at blive mødt af det norske flag uden for mødelokalet og en buket på bordet med små danske og norske flag og få en god snak om slægtsforskningen. Gruppen holder næste møde på Greve Mu- seum med slægtsforskersnak, kig på museet, samt en mindre rundvisning i lokalarkivet samme sted. Flere af gruppens delta- gere bor i Greveområdet og er medlem af den lokale slægtsfor- skerforening, Sydkystens Slægtsforskerforening i Greve. Grup- pens deltagere er medlemmer i henholdsvis foreninger under DIS-Danmark og slægtsforskerforeninger under SSF.

Det kan stærkt anbefales, at slægtsforskere med forskning i andre lande finder sammen i små interessegrupper, på tværs af kommunegrænser og slægtsforskerforeninger.

Hjælp til slægtsforskning i Norge

På DIS-Danmarks hjemmeside www.slaegtogdata.dk un- der fanebladet *Værktøjer* ligger *Slægtsforskning i udlan- det*. Ud over Tyskland, Færøerne og Grønland er Norge nu kommet med. På denne side finder du en lang række links til alle de vigtige arkiver, foreninger og uundværlige hjemmesider for alle med aner i Norge.

Håndbøger om gårde

Kathrine Tobiasen

Korsagervej 13

8900 Randers

Tlf. 41 28 65 30

tobiasen@dis-danmark.dk

Temaet i sidste nummer handlede om opslagsværker. Dem findes der mange af, og flere kunne snildt fortjene en omtale. Spaltepladsen satte dog visse grænser, og et valg måtte træffes. Men der eksisterer værker udover de nævnte, som kan være til overordentlig stor nytte for mange slægtsforskere. En af udeladelserne skal der her rådes bod på; fire både vægtige og vigtige håndbøger om danske gårde får deres omtale.

Større danske Landbrug

Indtil langt op i 1900-tallet var landbruget Danmarks vigtigste erhverv, og det kan ikke undre, at der opstod lyst til/behov for at præsentere nogle af de større repræsentanter for erhvervet. Det førte til *Større danske Landbrug*, der begyndte at udkomme 1930, og sidste bind var på gaden 1937. Bag det stod den tidligere forstander for Lyngby Landbrugsskole, J.J. Hansen, som havde været alene om at samle det store materiale til serien. Værket er i 9 bind, der hver indeholder et antal amter. Stoffet er opstillet topografisk, amt for amt, og under amterne efter herreder. Hvert amtsafsnit indledes med et kort over og en generel beskrivelse af området, inden vi kommer til selve sagen: omtalen af en række gårde. Det er afgjort de større gårde, der er fokus på; også godser er medtaget samt enkelte skoler og institutioner, men er du på ud-kig efter gårde med et hartkorn under 8-10 tdr., vil du i langt de fleste tilfælde gå forgæves.

Artiklerne om gårdene er organiseret efter samme skabelon. Der indledes med gårdens beliggenhed og ejerskab, fulgt af oplysninger om matrikelnummer, areal, hartkorn, vurdering, forsikringssum m.v. Det næste afsnit drejer sig om gårdens jordtilliggende – hvordan er agre-nes kvalitet, er der hede, skov og eng? Og hvordan dyrkes jorden? Hvor stor er besætningen? Her ser man tydeligt, at det ikke er uden grund, at der i titlen tales om landbrug.

Oplysningerne giver et billede af forholdene på præcis det tidspunkt, hvor stoffet blev samlet. Større interesse for nutidige læsere vil det følgende afsnit med småt nok have. Her kan vi læse om bygningerne, hvornår de er opført, hvor mange udbygninger, der er, og såmænd også om der er en køn have – 'køn' er et yndlingsord hos forfatteren. Endelig vil der være en oversigt over ejerforholdene gennem tiderne, så vidt det har været muligt at fremskaffe en sådan. I nogle tilfælde er gennemgangen temmelig kortfattet, mens der i andre tilfælde er tale om en hel, tætskrevet side.

En typisk side fra *Større danske Landbrug*, hentet fra bind 8, der omhandler Ringkøbing, Ribe og Haderslev Amter.

De fleste artikler er illustreret med et foto af gården, typisk taget fra fugleperspektiv. Vi er på et tidspunkt i historien, hvor det er blevet muligt at tage billeder fra fly.

Danmarks større gårde

Tredive år senere var tiden inde til et nyt værk. Bag dette initiativ stod Udvalget til udgivelse af Danmarks større gårde, og med en redaktør i spidsen blev der samlet bidrag fra hele landet. Stoffet er fordelt over 7 bind samt et supplementsbind over samme læst som forgængeren: amts- og herredsvis opstilling med vægt på det statistiske og historiske. Det er igen de større landbrug, der fokuseres på, og der er naturligt nok mange gengangere blandt de ca. 5.000 gårde, men også nogle nye – og især en del udeladelser.

Artiklerne er bygget op på samme måde; der indledes med, at beliggenheden fastslås, hvorefter vi læser om den tilhørende jord, besætningen og bygningerne. Endelig følger et afsnit om gårdens historie. I mange tilfælde er der også her et luftfoto af ejendommen.

Sammenlignet med *Danmarks større Landbrug* er der færre gårde, der er sluppet igennem nåleøjet. Det første har et par bind mere at brede sig over, og når skriften her desuden er mere kompakt, er det klart, at stofmængden bliver mindre i det nye værk. De landbrugsfaglige oplys-

ninger er opdaterede (der er fx kommet et telefonnummer på ejerne med), mens de historiske afsnit i de fleste tilfælde er forkortede. Billederne er overalt erstattet med nyere optagelser, hvilket dog ikke nødvendigvis er ensbetydende med en forbedring. Tværtimod er de ældre tit både større og skarpere. Står man og skal finde ud af, hvor man skal slå op for at finde noget om oldeforældrenes gård, må rådet være: gå endelig til begge værkerne, hvis du vil være sikker på at få alle oplysningerne med.

En forgænger for de to nævnte værker om gårde, J.C.B. La Cours Danske Gaarde i fire bind + supplement fra 1906-1910 er digitaliseret og kan læses på DIS Arkiv og Bibliotek.

Danske slotte og herregårde

De helt store gårde, godserne, har der altid været interesse omkring, og de er naturligvis også blevet beskrevet i litteraturen. Det helt centrale værk er *Danske slotte og herregårde*, der udkom i 20 bind i 1963-68, og som kan ses og lånes på ethvert bibliotek. Det er redigeret af Aage Roussel fra Nationalmuseet, og artiklerne er skrevet af både historikere og kunsthistorikere, så her er det historiske i høj grad i fokus. Værket havde en forgænger med samme titel, som kom i 1943-46 i stort format og syv tykke bind, og som større biblioteker nok stadig vil gemme i magasinerne. Teksten er der ikke ændret meget i, men en del af de oprindelige illustrationer er udeladt. Er du specielt ude efter billedstof kan det altså være en overvejelse værd at få fat i det gamle værk.

Stoffet er opstillet topografisk, amt for amt, men ikke sådan, at et amt nødvendigvis får et bind. Artiklerne er naturligt nok af blandet længde – der kan ikke været lige meget at fortælle om hvert slot – men fælles for dem er, at de er illustreret med mange billeder af både bygningerne og interiørerne og af de tidligere ejere. I nogle tilfælde er der indsat et helsidesbillede i farver. Og samtlige artikler slutter med en oversigt over ejerne gennem tiden samt årstal for opførelsen af de forskellige bygninger.

Danske slotte og herregårde holder sig ikke til det nuværende kongerige; de to sidste bind drejer sig om de gamle, danske landsdele øst for Øresund og syd for grænsen. Bind 17 er en specialitet; i det fortælles om de mange sagn og spøgerier, der knytter sig til herregårdene.

Prospecter af danske Herregaarde

En anden og ældre mulighed er den serie af *Prospecter af danske Herregaarde*, som et trekløver, Joachim Frederik Richardt, T.A. Becker og C.E. Secher, stod bag i sidste halvdel af 1800-tallet. Førstnævnte udførte de fine tegninger af gårdene, som egentlig var hovedsagen ved udgivelserne, og de to andre skrev den medfølgende tekst; her får man gårdenes historie op til ca. 1850 – vær dog opmærksom på, at de historiske udredninger er lavet ud

Et eksempel på J.F. Richardts prospekter. Dette viser Benzon Gods på Djursland, der i dag er kendt som Sostrup.

fra den viden, man havde, og den historieopfattelse, der herskede i samtiden – og bygningerne får et par ord med. Værket kom som hæfter, der hver omhandlede tre gårde, og fire hæfter gjorde det ud for et bind. 240 gårde fik på den måde deres beskrivelse, så det er ikke samtlige danske godser, du kan have held til at finde. I 1870 afsluttedes værket med et navnerregister.

I 1976 blev prospekterne genudgivet i en 2-bindsudgave, nu forsynet med ny tekst. Og nu staves 'prospecter' som 'prospekter' – til info, hvis du vil søge dem på bibliotek.dk.

En særlig attraktion ved denne serie er, at den for tiden er ved at blive digitaliseret på DIS Arkiv og Bibliotek. Hæfterne er altså nu at finde blandt e-bøgerne i *Slægtsforskerens Bibliotek* på bibliotek.dis-danmark.dk, blot et par klik fra dig. Her får du godserne præsenteret enkeltvis. Søg på 'prospecter af danske herregaarde' for at få hele striben frem, og vælg evt. *DIS Bibliotek Online* fra dropdownmenuen til højre for søgefeltet, hvis du vil have papirudgaverne sorteret fra på forhånd. Det skal måske lige bemærkes, at hæfterne er trykt med fraktur, gotisk bogtryk, som du skal være i stand til at læse. Til gengæld er den scannede udgave søgbar.

J.J. Hansen: Større danske Landbrug : statistisk, topografisk, historisk Haandbog. Bd. 1-9. Kappel, 1930-37
Danmarks større gårde: statistisk og historisk håndbog for det store og middelstore landbrug. Redigeret af E. Bülow. Bd. 1-7 + 1 bind med ajourføring og supplement. Udgivet af Selskabet til Udgivelse af "Danmarks Større Gårde", 1961-1967. Supplementsbindet 1975.
Danske slotte og herregårde. Bd. 1-20. Hassing, 1963-1968.
Prospecter af danske Herregaarde. Udg. af J.F. Richardt, T.A. Becker og C.E. Secher. bd. 1-20. Reitzel, 1844-1868

Købstæder

Vi har alle en forestilling om, at hovedparten af danskerne før i tiden var landboere. Det er også rigtigt, men faktisk regner man med, at 10 % af befolkningen allerede i middelalderen holdt til i byerne, og i 1600-tallet var tallet oppe omkring 20 %, som enten boede i købstæderne eller hovedstaden. Et tal, der langsomt voksede indtil starten af 1900-tallet, hvor byernes befolkning overhalede landets.¹

Ordet købstad har eksisteret i vores sprog siden oldtiden; på oldnordisk hed det kaupstaðr, og det betyder ganske enkelt et sted, hvor der købes og drives handel. I tidens løb tippede balancen og 'stad' kom til at veje tungest, så *Ordbog over det Danske Sprog* definerer ordet således: *by (kommune), som er i besiddelse af visse særlige rettigheder (jf. Købstad-privilegium, -ret) og særlig styreform.*

En dansk købstad, Hjørring, som den tog sig ud midt i 1700-tallet. Billedet er fra Pontoppidans Danske Atlas

Købstæder kan spores så langt tilbage i tiden, at de skriftlige kilder svigter. Ribe hævder at være Danmarks ældste med 1300 år på bagen; vi er altså tilbage i overgangen mellem bronze- og jernalder. Byen var anlagt ved udløbet af en å, hvilket betød, at der var gode samfærdselsmuligheder på stedet; folk mødtes naturligt her. Meget transport foregik ad søvejen, og mange købstæder er opstået netop ved åer – eller hvor store veje krydsede hinanden. Byerne voksede op i takt med, at samfundet blev så udviklet, også rent teknologisk, at nogle folk specialiserede sig og begyndte at drive handel og udføre særlige arbejdsopgaver, som krævede specielle færdigheder og redskaber. Administration, såvel den verdslige som den gejstlige, fandt sin plads i byerne, og hvor en større gruppe mennesker var samlet, var der også behov for at købe føde og andre varer. I løbet af middelalderen blev det til et antal købstæder, der nok kan virke overraskende

1 Ole Degn: Borgere og bybefolkning

i dag. Midt i 1500-tallet var der hele 85, herunder også i Skåne, Halland og Blekinge, som senere blev afstået.²

Købstadsrettigheder

Byerne tilkæmpede sig tidligt særlige rettigheder. I Danske Lovs 3. bog, 13. kapitel, 23. artikel, slås det fast, at "Ingen Haandverksmand maa boe paa Landsbyen, undtagen Grovsmede, Tømmermænd, Bødkere, Teglblændere, Pottemagere, som giøre sorte Potter, Hiulmænd, Murmestere, Skindere, Vævere, som væve Vadmel, Blaar- og Hampelærit, Skrædere, som sye Vadmel, og de Skomagere, som sye Bønderskoe." Og 24. artikel fortsætter: "Ingen, i hvo det være kand, maa bruge noget Kiøbmandskab paa Landet og i Landsbyerne til Forprang med Alne, Maade, eller Vægt, eller sælge nogen Kramvare, Staal, Salt, eller fremmet Humle, under Varenis Forbrydelse." Al handel og håndværk, der ikke var absolut nødvendig for det daglige liv i landsbyerne, var altså forbeholdt købstæderne. Bønder måtte ikke sælge deres varer i landbyerne, og søfolk, der fragtede varer hjem fra udlandet, måtte heller ikke skaffe sig en særlig fortjeneste ved at gribe til 'forprang' og sælge uden for byens torv.

Formentlig har byerne allerede fra starten nydt kongemagtens særlige opmærksomhed – de var steder, der kunne stå som garant for en vis udvikling af vigtige ting som vareproduktion og handel. Det var kongerne, der udstedte privilegierne til købstæderne. Der var i de fleste tilfælde ikke tale om landsdækkende love, men individuelle privilegier til de enkelte byer.

I 1743 blev samtlige sogne og købstæder af kancellisekretær Erik Johan Jessen bedt om at svare på 40 spørgsmål vedrørende forskellige lokale forhold (siden kaldet De jessenske Relationer). Et af spørgsmålene lød på en "kort Fortegnelse paa gamle Konge Breve eller Privilegier, som enhver Kiøbstaed kand have i sit Archiv." Randers Byråd kunne på dette tidspunkt opregne følgende privilegier, der kan stå som eksempel på, hvad det drejede sig om:

1. Kong Christophers Privilegium at Randers Borgerkab maae have fri Pramgang op og need i Fiorden uden at nogen maae Forebygge dem, udgived Ao. 1440.
2. Høystbemelte Kong Christophers Byen givne Privilegier angaaende adskillige Politien og Justitien vedkommende Ting, hvor udj er inddragen og Confirmeret Kong Erich Mendeveds Privilegier i lige Tilfælde af Ao. 1311 dat. Ao. 1441.
3. Kongl. Christian den 1tes Privilegier at ingen udj Randers Fiord maae sælge eller kiøbslaae, førend de komme ind for Randers Broe, under Skibs og Godeses Fortabelse. dat. Ao. 1457.
4. Endnu Høyst bemelte Kong Christophers stads Rætt

2 da.wikipedia.org, artiklen Købstæder i Danmark

Tema: Købstæder og byboere

for Købstæderne udj almindelighed i Danmark og Norge, dat. Nyborg den 12te Aug. 1444.

5. Kong Johannes Stadfæstelse paa Randers Byes Privilegier, saa og Frihed at Byens Borgere maa kiøbe paa hver Axeltorv og market i Jylland udgived Ao. 1483.
6. Høyst bemelte Kong Johannes Confirmation paa kiøb og Sall. udj Kiøbstæden og paa Landet for Randers Borgerskab i hvor de kommer her i Rigerne. udgiven Ao. 1492.
7. Endnu Høyst bem. Kong Johannes Privileg. at ingen udenbyes Mand eller Forpranger maa kiøbslaae paa 2de miile nær omkring Randers. udgiven – 1495
8. Kongl. Fridrich den 2dens Brev paa et Market at holdes udj Randers aarlig Ste. Gallii Dag. dat. Kiøbenhafn den 28de maii – 1586.
9. Kong Christian den 4des Brev om Land kiøb og Forprang af dato Coldinghuus den 19de Aug. 1590.
10. Kong Friderich den 3des den Borgerlige stand udj begge Rigerne i almindelighed strax efter Souverainiteten allernaadigst givne Privilegier af dato 24 Juny – 1661 –
11. Kong Fridrich den 4des allernaadigste Bevilling at Randers Bye til Justitiens Administration maa have Landstings Ræt ligesom stifternes Hoved stæder i Nørre Jylland haver, dat. Schanderborg den 16de Julii – 1718 –

Desuden nævnes syv “allernaadigst Confirmationer paa alle Byens Privilegier”, bekræftelser på privilegierne, givet af forskellige konger i perioden 1514-1734. Den omtalte “Kong Johannes” er ham, vi i dag kender som Kong Hans.

I Grenå kunne man opliste 14 kongelige privilegier, bl.a. et fra 1445, der giver byens borgere toldfrihed, og et andet, signeret af Christian IV i 1641, der tillader at en “Torvedag hver Mandag om Ugen holdes i Greenaae”.

Byråd og byfoged

Købstæderne havde fra starten et vist selvstyre under lensmændenes tilsyn. I middelalderen opstod byrådene; første dokumenterede omtale kendes fra Ribe 1252. Det bestod af rådmænd, måske oprindeligt valgt blandt borgerne, men efterhånden blev det selvsupplerende. Øverste leder var borgmesteren (nogle steder kunne der være to borgmestre), og ved siden af havde man en byfoged, som var udnævnt af kongen og som leder af bytinget stod for det retlige og politimæssige. Også før i tiden kendte man til at rationalisere, så det var ikke ualmindeligt, at byfogeden også beklædte stillingen som herredsfoged i et tilgrænsende herred. Arbejdsdelingen mellem byråd og byfoged var ikke altid helt klar og varierede op gennem tiden.³

3 Helle Dam: Kilder til købstadsejendomme i landsarkiverne, s. 6

Organiseringen af bystyret betyder, at vi, når vi skal arbejde med byforhold, skal finde vores kilder i rådstue- og byfogedarkiver. I rådstuearkiverne finder vi bl.a. de vigtige borgerbøger (eller borgerskabsprotokoller), som vil blive behandlet senere, mens skifter og kriminalsager sorterede under byfogeden.

Borgerskab

I dag er vi alle borgere i en by, en kommune og i et land. Men før i tiden havde ordet borger en meget mere indskrænket betydning. Borgerskab var ikke noget, man bare havde, men noget man købte sig til.

Danske Lov 3. bog, 3. kapitel, siger:

1. Vil nogen være Borger i nogen Kiøbstæd, da skal hand gjøre sin Eed for Borgemester og Raad, derefter skal hand give for sit Borgerskab noget efter Politie Ordningen, og før maa hand ej bruge borgerlig Næring, under hans Faldsmaal, fyrretyve Lod Sølv til Kongen og Byen.
2. De skulle holdis for Borgere og nyde borgerlig Ret og Frihed, som saaledis deris Borgerskab soret have, og gjør og give al borgerlig og Byens Tynge, og selv holde Huus og Ildstæd i Byen, og ingen anden, om end skiønt hand i nogen anden Kiøbstæd Borgerskab haver taget, og sig for Borger ladet indskrive.
3. Ingen Borger maa flytte af Byen, før end hand paa Raadhuset lovligen haver til Borgemester og Raad sit Borgerskab opsagt, og gjort Rede og Rigtighed for hvis hand i Byens Bestillinger haver forrestaaet, og hannem af Øvrigheden haver været betroet; Men hvis Øvrigheden fornemmer, at hand uden Rigtighed agter at flytte, da maa de baade hans Gods og hans Person arrestere lade, i hvad Paaskud hand og gjøre kand, med mindre hand vederhæftige Forlovere setter, eller billig Forsikkring i rørligt, eller Urørligt, Gods stiller.

At tage borgerskab i en købstad svarede til at få næringsbrev. For at erhverve tilladelse til at slå sig ned som købmand, skipper eller håndværksmester måtte man blive borger i byen, og det indebar flere ting. Han (kvinder kom ikke på tale som borgere) måtte aflægge en prøve på sin faglige kunnen, og dette skulle godkendes af oldermænd og et par andre mestre inden for faget. Det gjaldt også Nis Hansen, der den 18. marts 1824 søgte borgerskab som bødkermester i Kolding. Han medbragte et “af ham efter Magistratens Bestemmelse forfærdiget Mesterstykke bestaaende af en Brændevinstønde af 60 Kanders Indhold, for at han, som har lært Bødkerprofessionen i Flensborg dersteds og i 1815 bleven Laugssvend, maatte vinde Borgerskab i Byen som Bødkermester”. Nis fik sit borgerskab, efter at mesterstykket var blevet bedømt og godkendt af et par af de kommende kolleger i Kolding, og “efter at han havde aflagt den sædvanlige Borgereed blev han af Magistraten antaget og erklæret

Tema: Købstæder og byboere

som Borger og Bødkermester her i Byen, og som saadan berettiget til at nyde alle de dermed forbundne Rettigheder".⁴

En bødkers værksted, her set på museet Hjerl Hede

Vil du prøve kræfter med en sådan tekst, kan du på s. 35 finde en side fra Aarhus Børgerkabsprotokol, som er dette nummers gotiske tekstprøve. I protokollen mangler dog en enkelt detalje. Det var, som det også fremgår af ovennævnte paragraf fra Danske Lov, ikke gratis at blive borger; ansøgeren måtte betale en sum, der kunne være et ganske anseligt beløb. I starten, fra slutningen af 1600-tallet, nævnes beløbet i protokollen fra Aarhus; her lå det omkring 1 rdl., men siden har man udeladt denne oplysning. Er du interesseret i at finde beløbene, kan du søge i byernes regnskaber.

Det var ikke alle, der kunne blive borgere. Som nævnt faldt kvinder uden for gruppen, da kun myndige personer kunne opnå æren. Desuden skulle man have dansk indfødsret (efter at denne var indført 1776), og man måtte ikke være under konkurs eller være straffet.

Proceduren omkring borgerskabet tjente i hvert fald to formål. Dels havde de erhvervsdrivende mulighed for at have hånd i hanke med, at de mestre, der måtte ønske at starte en forretning op, havde tilstrækkelig faglig ballast, og at der ikke blev for mange om buddet. Dels skaffede byrådet sig en god fast indtægt, hvilket bestemt ikke skal undervurderes.

Kilder til borgerskab

Tildeling af borgerskaber er mange steder indført i særlige borgerskabsprotokoller, i andre byer i rådstueprotokollen. Søg i Daisy på købstadens navn i Arkivskaberfeltet og 'borgerskab' i Arkivseriefeltet. Afgræns evt. med hensyn til periode. Du får nu et overblik over mulighederne; arkivserierne kan optræde under navne som 'borgerskaber', 'borgerskabsbog' eller 'borgerskabsbreve', så det er en god ide at afgrænse søgeordet til 'borgerskab'. Du kan også være heldig at støde på registre til borgerskaber.

I langt de fleste tilfælde er der ingen vej uden om et arkivbesøg, for der er ikke mange egentlige borgerbøger eller -protokoller at finde på Arkivaliononline. Men en del registre og afskrifter af registre og kartoteker er dog lagt ud. De er nemmest at finde, hvis du søger via arkivaliester.dis-danmark.dk. Brug *Generel søgning*, vælg knappen *Arkivserie* og søg på 'borgerskab'. Det vil føre til en lang række muligheder, som du kan klikke dig videre til.

Søgning på 'borgerskab' på DIS-Arkivaliester. Husk at markere radioknappen *Arkivserie*.

En endnu lettere genvej – hvis du er lidt heldig – er de borgerskabsprotokoller, der er afskrevet og udgivet i bogform, og som du kan låne eller bestille på dit lokale bibliotek. Det drejer sig om følgende:

Gerhard Kraack: Bürgerbuch der Stadt Flensburg 1558-1869, 1999

Thomas Otto Achelis: Bürgerbuch der Stadt Hadersleben bis zum Jahre 1864, 1, 1940

4 Kolding Raadstuearkiv. Raadstueprotokol 1812-50, s. 154

Tema: Købstæder og byboere

Ludvig Andresen: Bürger- und Einwohnerbuch der Stadt Tondern bis zum Jahre 1869, 1937-38

Jørgen Swane: Vejle borgerbog 1754-1870, 1943

Otto von Spreckelsen: Viborg bys borgerbog 1713-1860, 1955

Morten Kamphövener: Borgerskaber i Åbenrå 1686-1867, 1-2, 1974

J.R. Hübertz: Aktstykker vedkommende Staden og Stiftet Aarhus, 1, 1845, s. 263-50

Du kan finde disse titler på bibliotekernes fælles søgeside bibliotek.dk, hvor du også kan bestille dem.

Lavsvæsen

Den første form for sammenslutninger inden for bybefolkningerne var gilderne, som kendes fra den tidlige middelalder, og hvis fremmeste formål var, at medlemmerne skulle stå sammen om at beskytte hinanden i usikre tider. Samlingspunktet var ofte en helgen eller en religiøs figur – kendt er St. Georgs gilderne. Op gennem 1200-tallet opstod lavene, der var sammenslutninger af udøvere af enkelte fag som eksempelvis bagere eller skomagere. Disse tjente også til at sikre gensidig hjælp, men derudover ønskede de at sikre eneret for faget: Kun medlemmer af lavet kunne slå sig ned som mester i byen. Det har åbenbart været et stridspunkt, for i 1268 forbød Roskilde byret bagerne at kræve en afgift af nye udøvere af bagerfaget. Et lille århundrede senere, 1349, opnåede skræddere og overskærere i Ribe eneret for faget af bystyret⁵. Om det var første gang, noget sådant skete, vides ikke, men det er første tilfælde, der kan dokumenteres.

Lavene ønskede udbredt selvstyre og ret til selv at fastsætte priser og antal mestre, hvilket ikke var i statens interesse – monopoler førte til prisstigninger – og flere gange forbød kongerne lavsvæsenet og ønskede i stedet centralt fastsatte regler. Håndværkerlavene kom desuden i modsætningsforhold til købmændene, der ønskede frihandel. Danske Lov har en artikel om håndværkere og lav i 3. bogs 7. kapitel, der handler *Om Lav og Haandverker*:

1 art. Naar nogen tager Borgerskab, da skal hand af Borgemester og Raad lade sig indskrive for hvad Hantering, eller Haandverk, hand agter at bruge og nære sig af, og hvis der er noget Lav for samme Hantering, da skal hans Navn optegnet ved Byens Tienere af Borgemester og Raad Oldermannen tilskikkis; Og skal saa den, som saaledis er antegnet, maa bruge den Hantering, eller Haandverk, uden nogen videre Antegnelse, eller Samtykke, med mindre hannem nogen Uærlig og lastelig Misgjerning klarligen overbevisis, hvilken hand ikke hos Gud og Øvrigheden haver afsonet.

Som led i statsmagtens opgør med lavsvæsenet begyndte man i 1700-tallet at udstede frimesterrettigheder,

så håndværksmestre, der ikke var medlemmer af lavet, kunne starte egen virksomhed, dog med færre rettigheder end lavsmedlemmerne.

Man kunne ikke bare oprette et lav, hvis man fik lyst til noget sådant. Der krævedes et vist antal mestre i byen, for at tilladelsen kunne gives.

Med Grundloven 1849 kom lavene i modvind; tidens løsen var næringsfrihed, og i 1857 kom næringsloven. Lavene blev afskaffet, men kunne dog fortsætte som frivillige, mest sociale foreninger.

Lavenes organisering

Alle inden for et bestemt fag, mestre, svende og læredrenge, kunne optages som medlemmer. Inden for lavenes rammer kunne svendene desuden oprette deres egne foreninger, som kaldtes svendelav eller svendebroderskaber. For at blive medlem betalte man et beløb, der for mestrenes vedkommende kunne være ganske betydeligt. Ved siden af havde især svendene forskellige mere eller mindre bizarre ritualer tilknyttet optagelsen.

Lavenes vedtægter var nedfældet i en skrå, en betegnelse, der i 1700-tallet blev ændret til lavsartikler. Fra starten udformede lavene selv deres skråer, men efterhånden ændredes det til, at byrådene skulle godkende dem, og under enevælden greb staten regulerende ind. Skulle erhverv og økonomi have mulighed for at udvikle sig, gik det ikke an med et lavsvæsen, der i egen interesse satte stærke begrænsninger op.

Lavene styredes af en oldermann. Han blev oprindeligt valgt blandt fagets mestre, men det udviklede sig til en ordning, hvor byrådet udpegede førstemanden ud fra et udvalg af forslag stillet af lavet. Normalt bestred en oldermann hvervet i to år. Ved sin side havde oldermannen nogle bisiddere til at hjælpe sig med opgaverne.

Opgaverne bestod først og fremmest i at kræve penge ind fra medlemmerne. Man skulle betale for at opgrades fra svend til mester og for duelighedsprøven, når man gik fra læredreng til svend. Derudover skulle oldermannen holde øje med, at der ikke skete noget ulovligt, såsom at folk drev håndværk eller handel uden at være medlem af lavet; disse personer kaldtes bønhasere (svende, der nok var lavsmedlemmer, men ikke havde ret til at arbejde selvstændigt) eller fuskere (folk, som ikke var medlem af lavet), og de blev tildelt bøder.

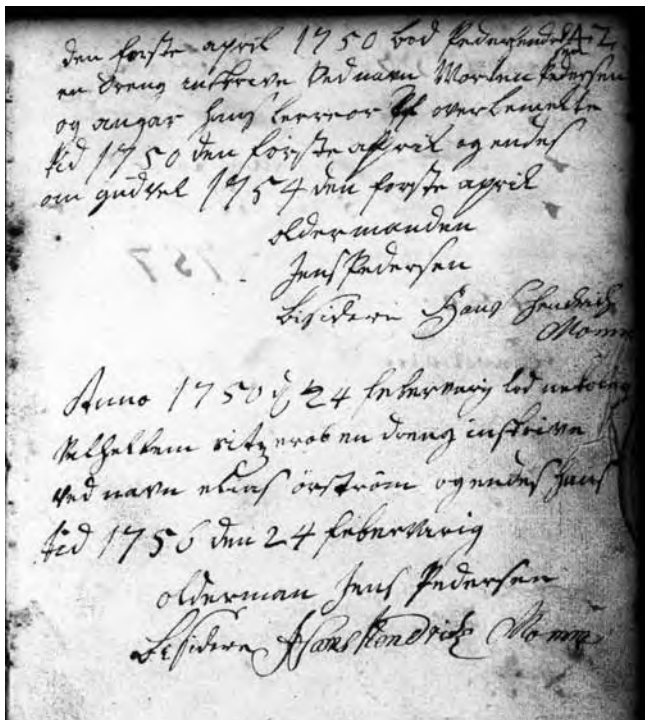
Kilder til lavene

Lavene har efterladt sig ret forskellige arkiver. De var private foretagender, og der var ingen faste regler for, hvordan noget sådant skulle føres. Som regel er der en lavsbog eller protokol, der kan indeholde lavets skrå eller vedtægter og fortegnelsen over drenge, der er indskrevet til en læreplads. Mange steder er disse ført i særskilte protokoller, ligesom der også kan findes svendebøger, regnskaber og forskellige dokumenter. Men det er meget varierende, hvad der er bevaret.

⁵ Gamle danske håndværk, s. 8

Tema: Købstæder og byboere

Protokollerne går tit meget langt tilbage i tiden; det er ikke ualmindeligt, at de starter på et tidspunkt i 1600-tallet.

En side fra Helsingør Skomagerlavs drengelogs. Her er indført navne på mester og læredreng samt tidspunktet, hvor læretiden er overstået. Hver indførelse er underskrevet af oldermændene og hans bisidder.

Mange lavsarkiver er afleveret til Rigsarkivet og kan findes via Daisy. Tast fx skomagerlav i arkivskaberfeltet, og du får en oversigt over bevarede arkivalier fra danske købstæder. Mange af arkivalierne er desuden scannet og lagt ud på Arkivalieronline. Den mest overskuelige vej til disse går måske over DIS-Arkivalielister (arkivalielister.dis-danmark.dk), hvor du vælger *Generel søgning* og derefter taster skomagerlav – eller hvad du har brug for – i søgefeltet. Sørg for, at du har markeret *Arkivskaber* blandt mulighederne under søgefeltet.

Går du forgæves efter materiale hos Rigsarkivet, kan du tjekke hos lokalhistoriske arkiver og foretage en søgning i deres fælles søgebase arkiv.dk. Enkelte lavsarkiver er afleveret til det stedlige stadsarkiv eller lokalarkiv.

Nyere tid

Fra sidst i 1800-tallet organiserede fagfolk, arbejdere som arbejdsgivere, sig i fagforbund og arbejdsgiverforeninger. I disse arkiver vil der også kunne findes personstof. Arkiverne er i et vist omfang afleveret til det tidligere Erhvervsarkiv, der nu er en del af Rigsarkivets læsesal i

Viborg. Det gælder især materialer fra Aarhus-afdelingerne af forbundene.

Ellers må du forsøge dig på relevante by- eller lokalhistoriske arkiver. Nævnes kan også Arbejdermuseet & Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv (www.arbejdermuseet.dk), der dog ikke har så meget stof om menige medlemmer af forbundene, men nok om store begivenheder og nøglepersoner i bevægelsen. Slægt & Data bragte en artikel om arkivet i nr. 4 2012.

Huse i byen - skøder og brandforsikring

Som slægtsforskere vil vi gerne vide noget om, hvordan vores forfædre har boet. I byerne har man lejet sig ind hos andre eller selv ejet sit hus; var man større købmænd eller håndværksmester, havde man måske en hel gård til sin rådighed.

Der skelnes mellem købstadsjord (markjord, som blev brugt til at dyrke korn eller holde kvæg på) og købstadsgrund. Disse blev ikke altid behandlet ens mht. lovgivning og administration. Da byerne fik vokseværk sidst i 1800-tallet, ændrede man købstadsjord til købstadsgrund, men her vil det ikke altid være muligt at følge disse ny-indlemmede grunde på samme måde som de op-

Et eksempel på et byhus, her en bagermesters. Den Gamle By i Aarhus.

Tema: Købstæder og byboere

rindelige grunde, idet man ikke betalte bygningsafgift af dem.

Handler med husene er indført i skøde- og panteprotokollerne, som det ved en købstadsforordning af 28. januar 1682 blev påbudt at føre. Mange byråd fulgte loven, men enkelte steder var der problemer med at gøre det korrekt, så der måtte en ny forordning til i 1738. Ved samme lejlighed blev det påbudt, at der skulle føres navneregistre til protokollerne. Disse registre er til stor hjælp i jagten på 4 x tipodefars huskøb, men du skal være opmærksom på, at de kan være ført temmelig forskelligt. Både sælger og køber vil være anført, og de ældste registre opstilles efter fornavne.

Se i øvrigt om ejendomshandel i temaet om Ejendoms-historie i Slægt & Data nr. 3 2016.

Brandforsikringer

Indtil midt i 1700-tallet var det en katastrofe, hvis ens hus eller gård brændte. Forsikringer eksisterede ikke, og man var derfor afhængig af den hjælp, som familie og naboer kunne yde. Ulykken blev ikke mindre af, at bygnin-gerne både i købstæder og landsbyer lå tæt sammen, så en brand hurtigt kunne brede sig. Helt galt var det, når flammerne åd store dele af større byer og sågar hoved-staden. I sådanne tilfælde greb myndighederne til at ud-skrive en særlig skat, kaldet brandstyr. Eksempelvis måtte velhavende folk over hele landet være med til at punge ud efter Københavns brand i 1728.

Det var altså nødvendigt at gøre noget for at gardere sig, hvis en katastrofe igen skulle indtræffe. I 1761 kom følgelig en anordning, der gjorde det obligatorisk at brand-forsikre alle bygninger i købstæderne, og det gjaldt både "private eller publique, gejstlige eller verdslige, Gaarde eller Huse, store eller smaa, nye eller gamle, med hvad Navn de nævnes kan". Forud for forsikringen skulle byg-ningerne takseres af to kyndige og upartiske mænd, og takseringen skulle gentages hver tiende år.⁶ Først i 1792 fik landområderne en forsikringsordning.

På Arkivalieronline, hvor landdistrikterne ellers er dæk-ket for hele landet, kan du p.t. kun finde brandforsikrings-arkivalier for købstæderne på Sjælland, Lolland, Falster og Bornholm. Vælg menuen *Find en ejendom* > *Brand-forsikring*. Under det relevante amt vil du nu se køb-stadskommunerne. De jyske og fynske købstæder kræver stadig arkivbesøg. Du kan søge dem i Daisy ved at taste byens navn i arkivkaberfeltet og 'forsikring' eller 'taksation' i arkivseriefeltet. Brandforsikringsarkivaliernes to vigtigste grupper er forsikringsprotokoller, hvor alle ejendommene er anført efter forsikringsnummer og efter beliggenhed, samt taksationsprotokoller, som indeholder selve taksationerne i kronologisk rækkefølge. De to hæn-ger nøje sammen, og du skal have fat i begge for at få

succes i din søgning. Forsikringsprotokollerne er dog først ført fra 1800; før den tid arbejdede man kun med taksationsprotokollerne. Desværre er der mange huller i samlingerne, som kan gøre arbejdet drilsk.

Læs mere i artiklen om brandforsikring i Slægt & Data nr. 4 2012.

Mandtaller og folketællinger

Ligesom beboere i det øvrige land blev også indbyggerne i købstæderne talt op ved de landsdækkende folketællinger.

Men har du byboere blandt dine aner, har du flere mu-ligheder end de velkendte folketællinger at gå til. Byrå-dene foranstaltede nemlig en del lokale tællinger eller mandtal, som de også betegnes. De blev typisk foretaget i forbindelse med opkrævning af skat, og der er ikke no-get fast mønster i deres optræden. Fra før 1787 findes tællinger fra bl.a. Randers, Hobro og Fredericia, mens an-dre købstæder kan præstere tal fra de kritiske år mellem 1801 og 1834. Nogle af dem kan findes på Arkivalieron-line, og her er det nemmest at søge dem via arkivalieli-ster.dis-danmark.dk. Vælg *Generel søgning*, marker *Arkivserie* og søg på 'mandtal'. Eller prøv på ao.sall-data.dk, hvor mandtallene kan findes under typen *Folke-tællinger*.

En samlet oversigt over ekstraordinære folketællinger og mandtal finder du på www.slaegtogdata.dk > *Kilder* > *Ekstraord. Folket*. Her er link til websiden, hvis de fin-des online.

Folketællingen fra 1769, der ikke regnes blandt de 'rig-tige' folketællinger, da den kun nævner husstandsoverho-vedet ved navn, mens de øvrige anføres anonymt, er for Odenses vedkommende tilgængelig på Arkivalieronline. Den ligger ikke under emnet *Folketællinger*, men kan sø-ges via Daisy, fx ved at taste 'Odense' i arkivkaberfeltet og 'folketælling' i arkivseriefeltet.

I nogle tilfælde er der endnu nemmere adgang. 1748 blev der foretaget optællinger af indbyggerne i købstæ-derne i Ribe Stift. Af disse er tællingerne fra Holstebro,

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.			
6.	Søren S. 16	16	27	27	22	22	170	101	78	78
	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
	Søren Sørensen	Søren Sørensen	Søren Sørensen	Søren Sørensen	Søren Sørensen	Søren Sørensen	Søren Sørensen	Søren Sørensen	Søren Sørensen	Søren Sørensen
	Søren Sørensen	Søren Sørensen	Søren Sørensen	Søren Sørensen	Søren Sørensen	Søren Sørensen	Søren Sørensen	Søren Sørensen	Søren Sørensen	Søren Sørensen

Et udsnit af folketællingen 1769 fra Odense. Her ses, at alle borgerne er registreret efter deres alder, mens kun husstandens overhoved er nævnt ved navn.

⁶ Helle Dam: Kilder til købstadsejendomme i landsarkiverne, s. 10

Tema: Købstæder og byboere

Kolding, Ribe, Ringkøbing og Varde afskrevet af Holger Hertzum-Larsen, mens Ole Degn har taget sig af Vejle. Alle disse afskrifter er doneret til DIS-Danmark, og de ligger til fri afbenyttelse på www.slaegtodata.dk, under fanebladet *Kilder > Afskrevne kilder*. Hvor der forresten ligger mange andre rare, nemt tilgængelige sager og venter på at blive brugt. Gå endelig på opdagelse blandt herlighederne!

Disse købstadsfolketællinger nævner kun husstandsoverhovedet ved navn, mens eventuelle børn anføres som 'søn' eller 'datter'. De ligner på den måde den senere 1769-folketælling. Til gengæld gøres der en del ud af at nævne beskæftigelse og familiernes økonomiske formåen. Et signal om, at tanken bag listerne var, at de skulle danne basis for udskrivning af skatter.

Vejvisere

Med byernes vækst blev det allerede tidligt i 1800-tallet hensigtsmæssigt med fortegnelser over borgerne, som kunne give et hurtigt overblik over, hvem der boede hvor, og hvilke håndværkere og købmænd m.v. man kunne vælge imellem. Vejvisere eller adressebøger så dagens lys i den ene købstad efter den anden. Og det var ikke bare en engangsforeteelse. Vejvisere måtte hele tidens føres ajour for at bevare nytteværdien, og de kom da også med jævne mellemrum, ofte årligt.

Som nutidens telefonbøger har vejviserne forskellige fortegnelser. Der var gerne en gadefortegnelse med kortfattede oplysninger om beboerne og et navneregister, som regel kun med efternavnet nævnt, fornavnet måtte nøjes med initialer – det var jo privat og ikke brugt i offentligheden. Erhverv og adresse blev dog angivet, og det var udelukkende overhovedet for husstanden, der var medtaget. Endelig havde vejviserne et fagregister over byens virksomheder, ligesom man kunne finde oplysninger om offentlige kontorer og institutioner. I nogle tilfælde fungerede vejviserne desuden som skattebog (man kan møde titler som Adresse- og skattebog), hvor man kan se, hvad de enkelte personer skulle svare i skat, hvilket var en offentlig sag. Dette peger på, at det reelt var de offentligt udarbejdede skattelistes, vejviserne hentede deres stof fra.

Et oplagt sted at gå hen for at se vejviserne er de relevante by- eller stadsarkiver, hvor man vil have hele samlingen af lokale udgivelser. I Ole Degns bog *Borgere og bybefolkning* (se under *Læs mere*) indgår en fortegnelse over vejvisere fra større byer. Men også når det kommer til denne kilde, har digitaliseringen givet lettere adgang til i hvert fald en del.

Carsten R. Nielsen har på sin hjemmeside www.slaegtsoglokalhistorie.dk samlet en række digitaliserede vejvisere. Du finder dem under menuen Lokalhistorie > Gamle vejvisere og adressebøger. De er

hentet vidt forskellige steder fra, og formen varierer derfor også. Nogle er lagt i databaser, andre er scanninger af originalerne. Nogle ligger på Nielsens hjemmeside, andre er eksterne links.

Forsiden til *Vejviser for Esbjerg og Omegn* fra 1894-95. Det ses, at pladsen blev udnyttet nøje til annoncer for lokale firmaer.

Blandt de mange links fortjener de tre, der har med Esbjerg at gøre, speciel opmærksomhed. Ud over vejviseren fra 1894-95, der kan ses som pdf-fil – digitaliseret af Det Kgl. Bibliotek, er der adgang til borgerdatabaser fra flere år mellem 1899 og 1924 og skattebøger 1892-1956 (også som søgbar database). På hjemmesiden eba.esbjergkommune.dk er der flere godbidder at hente: begravelsesprotokoller, erindringer, studenter, lærere i kommunen og protokoller fra lokale fotografer m.v. Alt sammen lagt i søgbare databaser under fanebladet Søg i arkivet. Endelig er en stribe slægtsbøger fra egnen scannet og gjort tilgængelige på hjemmesiden, der

Tema: Købstæder og byboere

også rummer den fine seddelsamling, Mortensens Sedler.

Byhistorier - litteratur

Til sidst i denne tur gennem købstæderne og byboernes verden har vi en guldgrube: byhistorierne. Enhver købstad med respekt for sig selv har på et eller andet tidspunkt fået beskrevet sin historie; måske i forbindelse med et stort jubilæum, eller hvis en person har glødet så meget for emnet, at han/hun har samlet og nedfældet sin viden i en bog.

Værkerne kan selvsagt være meget forskellige, ligesom byerne er forskellige, og forfatternes personlige interesse kan spille ind og få betydning for den vinkel, der er lagt. Men fælles for dem er, at de fortæller en bys historie og uundgåeligt vil komme ind på stedets betydelige personer, virksomheder og store begivenheder, der har fundet sted. Måske er dine aner ikke så fortjenstfulde, at de er kommet med i en byhistorie, men de har dog levet på stedet og været vidne til, hvad der er sket af stort og småt. Byen har budt på eksistensvilkår, som de har levet under. Derfor hænger vore forfædres historie nøje sammen med de byers historie, som de har levet i.

Byhistorier vil typisk være trykte værker, som kan lånes på bibliotekerne. De skal bare findes frem, og hvis din interesse gælder en købstad i den anden ende af landet, står der måske ikke en bog om den på hylden i dit lokale bibliotek. Værkerne kan desuden være af ældre dato og skal findes frem fra magasinerne. Men det er ikke noget problem at bestille bøger hjem; du kan klare det ved hjælp af bibliotek.dk.

Da sådanne værker kan have forskellige titler, der endda kan være så drilske, at de ikke indeholder byens navn, kan det være en smule besværligt at søge. Der findes ingen bombesikker metode til at finde godbidderne. Hvis du er på bar bund, kan du på bibliotek.dk starte med at vælge fanebladet Bøger øverst. I næste skærm-billede taster du i feltet Emne købstadens navn. Det vil i langt de fleste tilfælde give alt for mange hits, så du må i gang med at afgrænse søgningen ved at markere nogle af felterne i panelet til venstre for søgeresultaterne. Gå fx efter dansksprogede bøger og faglitteratur (nonfiktion).

En anden metode kunne være at begynde at skrive by-

ens navn i titelfeltet og undervejs lægge mærke til de forslag, som søgesystemet ruller op. Det kan sagtens vise sig, at lige netop det, du søger, toner frem på listen. I titelfeltet kan du skrive flere ord, fx 'Horsens historie'. Brug også her afgrænsningsmulighederne.

Og en tredje: Hvis du åbner en post, ser du nederst under oplysningerne om værket dets opstilling i folkebibliotekerne. Her står titlens klassemærke; klik på det, og du får vist andre titler, der er placeret under samme emne. Dansk lokalhistorie har klassemærket 46.4 fulgt af et stednavn, og her er det stednavnet, du skal klikke på. God jagt!

Prøv også at tjekke, om DIS-Arkiv og Bibliotek (bibliotek.dis-danmark.dk) skulle have noget at byde på om "dine" byer. Også her kan du vælge at søge på emne (dropdownmenuen til venstre i søgefeltet, eller du kan bruge den nye alternative søgemulighed via Google, hvor du laver en fritekstsøgning i alle teksterne. Se artiklen om at søge i biblioteket andetsteds i bladet.

Læs mere

Ole Degn: Borgere og bybefolkning. Vejledning i kilder og litteratur. Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie, 2000.

Om byernes udvikling se fx Aarhus Universitets side: danmarkshistorien.dk/ > Historiske perioder.

Dansk Center for Byhistorie (byhistorie.inet-designer.dk) har under fanebladet Den digitale byport bl.a. historiske oversigter over samtlige danske købstæder.

Helle Dam: Kilder til købstadsejendomme i landsarkiverne. Arkivserien nr. 20, 1983. Findes på Arkivalieronline – søg via Daisy på titlen.

Pontoppidans Danske Atlas har gode samtidige beskrivelser af købstæderne midt i 1700-tallet.

Dagligliv i Danmark i det syttende og attende henh. nitende og tyvende århundrede har flere artikler om byliv før i tiden. Begge værker blev præsenteret i sidste nummers tema.

Der er i temaet et par henvisninger til artikler i ældre numre af Slægt & Data. Hvis du ikke har disse i papirform, kan du læse dem online. Du finder dem på DIS-Danmarks hjemmeside www.slaegtogdata.dk > Foreningen > Bladet.

Ved du....!

at du som medlem af DIS-Danmark kan få lavet opslag i Ancestry.com?

DIS-Danmark har abonnement på Ancestry.com, dvs. at du som medlem kan få foretaget en søgning på informationer om slægtninge, der har forladt Danmark.

DIS-Danmark abonnerer på det såkaldte *World Explorer* medlemskab, og det betyder, at der kan søges – ikke kun i **USA** – men en lang række andre lande:

Australien, Canada, England, Frankrig, Tyskland, Irland, Italien, Mexico, Holland, New Zealand, Norge, Skotland, Sverige og Wales.

Der søges både i slægtstræer i Ancestry og i mange forskellige historiske arkiver, såsom kirkebøger, folketællinger, soldaterpapirer, pasansøgninger, ansøgninger om statsborgerskab og passagerlister.

De forskellige oplysninger dækker fortrinsvis perioden 1850-1950. Kun sjældent findes nyere optegnelser, måske undtaget informationer om dødsfald.

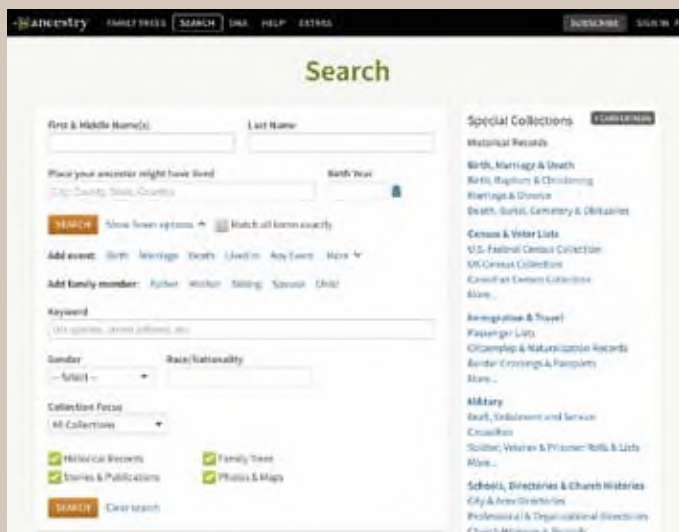
På search.ancestry.com kan du se mere om, hvilke oplysninger vi kan være heldige at finde for en udvalgt person.

Hvis du har brug for at få lavet en søgning efter en slægtning, skal du gå ind på DIS-Forum: www.slaegtogdata.dk/forum > Opslag internationalt > Hjælp med opslag i Ancestry.com. Bemærk, at du skal være logget på som medlem for at have adgang til siden.

Klik dig ind på sidste side i tråden og skriv dit spørgsmål, som **svar** på det forrige indlæg. Beskriv i dit svar, hvad du ønsker hjælp med. Angiv så mange oplysninger som muligt om den person/familie, du søger. Du skal som minimum oplyse personens fødenavn, fødselsdato og -sted, men jo flere oplysninger vi har, jo større er chancen for et positivt resultat af søgningen.

Vi laver ikke et færdigt forskningsresultat til dig, men fremsender kopi af de oplysninger og evt. dokumenter, som vi måtte finde. Herefter er det op til dig selv at analysere og evt. arbejde videre med de fundne oplysninger.

Anne Marie Holck

Også svenske opslag

DIS-Danmark har et lignende tilbud, hvis du søger aner eller familie i Sverige. Her kan du få hjælp til opslag i betalingsdatabaserne Genline med digitaliserede svenske kirkebøger og SVAR, der byder på kilder som bl.a. befolkningsregistre og indboopgørelser.

Tråden hedder Hjælp med opslag i svenske kilder, og du finder den i forumgruppen Opslag internationalt. Ligesom Ancestry-tråden er den et tilbud til DIS-Danmark-medlemmer.

Lokalforeninger

En lang række lokalforeninger, fordelt over hele landet, er tilsluttet enten SSF eller DIS-Danmark.

Her kan du mødes med andre, høre foredrag og hente hjælp og inspiration hos folk, du deler interesse med.

Læs mere om foreningerne her:

www.ssf.dk/index.php/foreninger/foreningerne-i-danmark
www.slaegtogdata.dk/lokalforeninger-1

Barndommens historie

Nu kan man finde oplysninger om de mange københavnske plejebørn, der kom i pleje enten i byen eller på landet, online i Kildeviseren hos Københavns Stadsarkiv.

I samme ombæring er oplysninger om unge under tilsyn, samt børn på Optagelsesanstalten i Ryesgade blevet tilgængelige.

Sidst men ikke mindst kan du nu finde skoleprotokoller, inkl. navneregistre for 62 forskellige københavnske skoler.

Kilderne dækker i varierende omfang forskellige perioder i tidsrummet mellem 1753-1937.

Skoleprotokollerne findes på adressen www.kbharkiv.dk.

En slagter på Vesterbro omkring år 1800 - en fortælling om Thorvald Staunings oldefar og nogle af hans efterkommere

Af Helle Johanne Landberg
heljo@dadlnet.dk

Det er jo altid sjovt, når man under jagten på forfædrene finder spændende personer i slægten. Under kortlægningen af en vens aner fandt jeg ud af, at Thorvald Stauning, Morten Messerschmidt og min ven har fælles stamfar, Cordt Nielsen Stauning, der var slagtermester på Vesterbro omkring år 1800. Jeg synes, at historien om slagterne på Vesterbro – og specielt historien om denne ene slagter og hans efterkommere – er værd at dele. Mig bekendt er der aldrig tidligere skrevet om Thorvald Staunings aner, og det er også helt ny viden, at Thorvald Stauning og Morten Messerschmidt har fælles stamfar.

Baggrund – slagterne på Vesterbro

I 1577 blev slagtning inden for Københavns volde forbudt, dels for at komme den tiltagende forurening af rendestene og vandløb til livs, dels på grund af frygten for spredning af sygdomme. Derfor fik rentemester Christoffer Valkendorf opført et slagtehus med 14 boder på stranden ved Kalveboderne, der dengang lå langt uden for byen. Slagtehuset blev sammen med den øvrige bebyggelse i forstæderne brændt ned i 1658 i forbindelse med svenskernes belejring af København, og det blev ikke genopført.

Forbuddet mod slagtning inden for byens porte blev ophævet efter krigen mod svenskerne, men nu var der opstået en tradition for slagternes tilknytning til Vesterbro, og i 1671 fik hofslagter og konsumptionsforpagter Niels Olufsen tilladelse til at oprette et kvægtorv uden for Vesterport. Det kom til at ligge ved Vesterbrogade mellem Hammerichsgade og Vesterport, og det fik navnet Trommesalen, fordi markederne blev åbnet og afsluttet med trommeslag.

Handlerne blev afsluttet med håndslag og senere fejret i en nærliggende beværtning. Man drak lidkøb, som det kaldtes. Om vinteren slog gøglerne sig ned på Vesterbro, og allerede omkring år 1800 blev bydelen betragtet som et stort forlystelseskvarter, hvor værtshuse og gæstgiverier lå side om side, ofte slået sammen med en slagtergård.

Vesterbro var altså ikke kun forbeholdt slagtere og kvæghandlere. Mange københavnere fandt vej derud, når de skulle have en festlig aften (1,2).

Slagterne udgjorde en sluttet og sammentømret kreds, og man stræbte efter at holde kredsen så eksklusiv som mulig og så helst, at en slagterbod gik i arv fra

far til søn eller svigersøn. I 1771 begyndte politiet at registrere antallet af slagtermestre, svende og lærlinge i København. Antallet svingede meget i de efterfølgende 75 år, hvor man registrerede fra 26 til 90 mestre og fra 41 til 123 svende (3). I 1801 var der ifølge folketællingen 25 gifte slagtermestre, en gift slagtersvend og 16 ugifte slagtersvende/slagterdrengene på Vesterbro. Slagtingerne skulle foretages i lukkede gårde, og i 1813 fandtes der i hovedstadsområdet 48 slagterier, hvoraf de 17 lå uden for byportene.

Slagterne tilhørte borgerstanden, hvilket blandt andet kan ses på deres efternavne. Det var kun 9 ud af de 25 slagtermestre på Vesterbro i 1801, der bar et -sen navn, og ingen af dem hed Hansen, Nielsen eller Jensen. Hovedparten af slagtermestrene bar eksotiske navne så som Dyssing, Schilein, Mosholdt, Biering, Senert, Knop, Frisch, Rose, Kalkhof, Fosum, Kirkhoff og Stauning.

I 1879 blev handelen med levende kvæg i Trommesalen nedlagt og overført til det nye og større kvægtorv, populært kaldet Kødbyen, ved Halmtorvet.

Cordt Nielsen Stauning

Cordt Nielsen Stauning var en af de 25 slagtermestre på Vesterbro omkring år 1800, og han var måske den mest magtfulde og indflydelsesrige af dem.

Han blev født på Christianshavn og døbt i Vor Frelser Kirke den 9. juli 1767. Han var søn af værtshusholder Niels Madsen Stauning og Anne Sophie Matthiæ Datter. Forældrene blev viet den 22. september 1766 i Vor Frelser Kirke. Niels var på dette tidspunkt 49 år og enke-mand. Det er ikke lykkedes at finde ud af, hvor Niels stammede fra, hvem hans første hustru var, og om der var børn i dette ægteskab. Kort efter vielsen flyttede parret til Vesterbro, hvor Niels slog sig ned som værtshusholder.

Niels og Anne Sophie fik sammen fire eller måske fem børn. Moderen til det femte barn kaldes Anna Quast i kirkebogen, og det er uvist om Quast er et tilnavn eller et efternavn. Der kan således være tale om en tredje hustru. Det er ikke lykkedes at finde en begravelse af Anna Sophie Matthiæ Datter eller en vielse med Anna Quast, hvilket taler for, at det er et tilnavn. Anna Quast døde i 1776, 38½ år gammel, og hun blev begravet den 19. august 1779 fra Frederiksberg Kirke. Niels giftede sig hurtigt igen med Marthe Marie Christophersen, født i 1758, med hvem han fik yderligere to børn. Niels døde i

Trommesalen, set mod Gammel Kongevej, 1858. Malet af Carl Bøgh. Københavns Museum.

1783 og blev begravet den 17. juni 1783 fra Frederiksberg Kirke.

Cordt havde således fire eller fem helsøskende og mindst to halvsøskende. Det er ikke lykkedes at finde efterkommere efter disse søskende, så måske er Cordt den eneste, der har ført slægten videre.

Cordt blev konfirmeret i Frederiksberg Kirke i 1781. Han blev trolovet med Marie Magdalene Knop den 23. november 1785 som kun 18-årig. Marie Magdalene var også kun 18 år. Hun var datter af slagtermester på Vesterbro, Herman Peter Knop, og hustruen Anne Kirstine Steinert. Cordt arbejdede de første år som arbejdsmand, hvorefter han kom i lære som slagter.

Sammen fik Cordt og Marie Magdalene otte børn. Marie Magdalene døde i 1805, kun 37½ år gammel, og hun blev begravet fra Frederiksberg Kirke den 23. maj 1805. Udover de otte børn, som Cordt fik med Marie Magdalene, fik han senere mindst to uægte børn. Han giftede sig ikke igen.

I 1823 købte Cordt Nielsen Stauning ejendommen på Vesterbrogade 15, og ejendommen var i familiens eje i flere årtier. I 1857 var det barnebarnet, sadelmagermester Jens Bentzen Stauning, der stod som ejer. Ejendommen bestod af flere lave bygninger. I forhusets stueetage

var der ølhal og i kælderen sadelmagerforretning. Der var stalde og værksteder samt brændehus, svinesti og vognskur i mellem- og bagbygningerne. Huset blev revet ned i 1883 for at give plads til en mere tidssvarende bygning (4).

Cordt Nielsen Stauning var desuden ejer af Trommesalen i en periode, og i 1827 blev han i et indlæg i Politivennen anmeldt anonymt for ulovlig handel med kreaturer. De svarede igen på denne måde: *'Trommesalen paa Vesterbro er et Akseltorv som er autoriseret ved Privilegier. Og fordi det er under specielt Tilsyn af en bekendt fornøftig og i enhver henseende retskaffen Mand, nemlig Ejeren Hr. Kaptajn Stauning, ved man, at der paa ingen Maade kan ventes at stjaalne Kreaturer bliver falbudt, hvilket har været Tilfældet paa andre steder på Stadens Grund.'*(5)

Cordt Nielsen Stauning døde den 11. marts 1849 i en alder af 81 år. Han havde været slagtermester på Vesterbro i mere end 50 år, ejer af Trommesalen, oldermænd i Københavns Slagterlaug, gæstgiver og derudover kaptajn i Københavns Brandkorps.

Alle Cordts børn, på nær den yngste, blev født og konfirmeret på Vesterbro, Frederiksberg Sogn. Der var 10 børn i alt. Af de otte børn, som han fik sammen med Marie Magdalene Knop, døde de to som små (nummer et og

Portræt af slagtermester og kaptajn Cordt Nielsen Stauning. Usigneret. Gouache på papir. Katalog fra Bruun Rasmussens Auktioner 1511/11

tre i søskendeflokken), og fire af børnene fik ingen efterkommere. Der var således kun to af de ægte børn, der førte slægten videre, mens begge de uægte børn fik efterkommere. Cordt kan have fået flere uægte børn, men der er umiddelbart ikke fundet flere end de to, der nævnes her.

De ægte børn

Johannes Knop Stauning blev født i 1788 som nummer to i søskendeflokken. Han blev gift med Marie Sophie Petersen, og sammen fik de seks børn. Johannes ernærede sig som gæstgiver og værtshusholder på Trommesalen.

Nummer fire i søskendeflokken var Cort Nielsen Stauning, der blev født i 1791. Han blev gift med Henriette Schmidt, der var slagterdatter. De fik ingen efterkommere. Han blev slagtermester og havde også hvervet som oldermand for Københavns Slagterlaug i flere perioder.

Lovise Mathilde Stauning blev født i 1801 som nummer syv i søskendeflokken. Hun blev gift med kaptajn, fabriksejer og lysestøber Christian William Wilhelm Messerschmidt. Han var født i København i 1804 og var søn af den tyske skomagermester Fridrich Wilhelm Messerschmidt, der kom til Danmark i 1803, og hustruen Catharina Christensen. Christian William Wilhelm Messerschmidt

blev senere major og ejer af Holmegård i Hvidovre. Parret fik tre børn.

Nummer otte i søskendeflokken var Niels Mads Stauning, der blev født i 1803. Han optræder som ugift i folketællingerne og havde så vidt vides ingen børn. Han blev også slagtermester.

De uægte børn

Det første uægte barn var Frederikke Lorentzine Stauning, der blev født i 1815 - ti år efter at Cordt var blevet enkemand. Frederikkens mor var Marie Magdalene Senert, født i 1793, datter af slagtermester på Vesterbro, Hans Hartvig Senert, og hustruen Engel Cathrine Knop. Cordt erkendte faderskabet og står som far i kirkebogen. Marie Magdalene var kun 22 år, da hun blev gravid med den mere end dobbelt så gamle Cordt. De to blev ikke gift, og datteren Frederikke Lorentzine blev plejebarn hos sin moster Anne Senert, der også var af 'slagterprofessionen'. Marie Magdalene Senert blev senere gift med arbejdsmand i søetaten Frederik Bergmann, med hvem hun fik flere børn. Frederikke Lorentzine blev gift med slagtermester Carl Ludvig Jacobsen. Han var født på Vesterbro i 1814 og søn af slagter Peter Jacobsen. Parret fik ni børn.

Det andet uægte barn var Christian Stauning (Møller), der blev født den 18. oktober 1817 på Fødselsstiftelsen. Moderen var Mariane Møller og udlagt som barnefader blev slagtermester Cordt Nielsen Stauning. Dog ikke uden at han først havde forsøgt at undslå sig, hvilket fremgår af en brevveksling, der befinder sig på Københavns Stadsarkiv. Mariane var født i København i 1779. Hun var næsten døv og ernærede sig som tjenestepige. Christian Stauning, der i sine unge år også kaldtes Christian Stauning Møller, blev konfirmeret den 8. april 1834 i Christianshavns Tugt-, Rasp-, - og Forbedringshus, hvor han blev indsat i september 1833. På dette tidspunkt var hans moster plejemor for ham. Det er uvist, om hans mor var død eller kommet under forsorg på dette tidspunkt. Det er trods ihærdig søgen ikke lykkedes at finde et dødsfald.

Ved folketællingen i 1840 var Christian arbejdsmand hos slagter Henrich Wilhelm Henrichsen på Vesterbro. Man kan forstille sig, at faren har forsøgt at tage sig lidt af sin uægte søn, der umiddelbart ikke artede sig som slagtermesterens andre børn. Men Christian blev ikke længe i slagtermiljøet på Vesterbro. Han flyttede tilbage til indre by og ernærede sig som arbejdsmand hele livet. Christian blev gift med Dorthea Rahbek, der var født i København i 1817. De må være blevet gift omkring 1846, men vielsen er ikke fundet. De fik en søn, Peter August, i 1843, fire dødfødte piger i årene 1847 -1851, en søn (tvilling), der døde 2 måneder gammel i 1851, og en søn, Frederik Wilhelm, i 1855. Dorthea døde i 1857, kun 40 år gammel, og Christian døde den 28. juni 1870, kun 52 år gammel, begge i København.

Slagter - et erhverv, der gik i arv

Som tidligere nævnt stræbte man efter at holde kredsen af slagtere så eksklusiv som mulig, og en slagterbod gik helst i arv fra far til søn eller svigersøn. Cordts hustru var datter af slagtermester Herman Knop på Vesterbro, og han havde kun to døtre. Det har derfor været nærliggende at lade svigersønnen overtage forretningen. To af Cordts sønner, Cort og Niels Mads, blev også slagtermestre. Niels Mads forblev ugift, mens Cort giftede sig ind i en anden slagterfamilie (Schmidt), hvor der heller ikke var sønner. Cordts datter, Frederikke Lorentzine, blev gift med en slagtermester fra endnu en slagterfamilie (Jacobsen). Frederikkens mor var også ud af en slagterfamilie (Senert).

Når man tænker på det begrænsede antal slagtermestre, der trods alt var på Vesterbro og i København på dette tidspunkt, har Cordt og hans nærmeste udgjort en ikke ubetydelig andel. Det er måske også derfor, at både far og søn fik hvervet som oldermænd.

Slagterprofessionen gik også i arv til de næste generationer. Fem af børnebørnene blev slagtere og mindst fire af oldebørnene. Alle børnebørnene blev født på Vesterbro.

Johannes Knop Stauning og Marie Sophie Petersen fik seks børn, hvoraf to af sønnerne blev slagtermestre. Det var Niels Peter Stauning, født i 1816, og Christian Wilhelm Stauning, født i 1832. Begge forblev ugifte og fik – i hvert fald ikke officielt – nogen børn.

Frederikke Lorentzine Stauning og Carl Ludvig Jacobsen fik ni børn, hvoraf tre af sønnerne blev slagtermestre. Det var Carl Christian Peter Thorvald Jacobsen, født i 1839, Ferdinand Carl Hans Ludvig Jacobsen, født i 1844 og Carl Wilhelm Jacobsen, født i 1846. To af sønnerne førte slagtererhvervet videre til næste generation. Det var Carl Christian Peter Thorvald Jacobsen, der blev gift med Anne Sophie Christensen. De fik syv børn, og tre af dem blev slagtere. Og så var det Carl Wilhelm Jacobsen, der blev gift med Nielsine Mathilde Laurenze Nord. De fik tre børn, to sønner og en datter. Den ene søn blev slagter og den anden hovmester.

Jeg har ikke undersøgt, hvor mange slagtere, der er i generationerne efter, altså blandt Cordt Nielsen Staunings tip- og 2 x tipoldebørn, men jeg kan dog sige, at der i min vens gren – efterkommere efter Carl Christian Peter Thorvald Jacobsen og Anne Sophie Christensens søn, slagtermester Georg Frederik Ferdinand Jacobsen – ikke er nogen slagtere.

Oldebarnet, der blev statsminister

Cordt Nielsen Stauning fostrede som nævnt ikke kun slagtere, men også politikere. Der har jo nok allerede været et politisk engagement til stede hos Cordt, når både han selv og hans søn Cort var oldermænd i Københavns Slagterlaug i flere perioder.

Det var Cordts yngste søn, Christian Stauning (Møller),

der blev farfar til den senere så berømte statsminister Thorvald August Marinus Stauning.

Thorvald Staunings far, Peter August Stauning, blev født den 6. maj 1843 på Fødselsstiftelsen. Moren var den ugifte Dorthea Rahbek. Peter August blev efter fødslen sat i pleje hos arbejdsmand Rasmus Frantzen og hans hustru Margrete Andersen i Lavendelstræde. Ved folketællingen i 1845 var Dorthea tjenestepige hos værtshusholder Jens Johansen på Nørrevold. Det er ikke lykkedes at finde Christian i denne folketælling. Dorthea og Christian Stauning må være blevet gift senere i 1845 eller i 1846, for ved den første datters fødsel i juli 1847, står der farens navn og ikke morens, og der nævnes intet om uægte barn i kirkebogen. Desværre er det ikke lykkedes at finde vielsen. De boede på dette tidspunkt i Sankt Pederstræde, hvor de blev boende i mange år efterfølgende. Peter August blev konfirmeret den 4. oktober 1857 i Vor Frue kirke. Ved konfirmationen står: 'Født på Fødselsstiftelsen. Forældre senere gift'. Man må derfor gå ud fra, at Christian er far til Peter August, selvom forældrene ikke var gift, da han blev født. Som 12-årig fik Peter August en bror, Frederik Wilhelm Stauning, der overlevede fødslen, blev voksen og fik tre børn.

Peter August Stauning var gift to gange. Der var ingen børn i første ægteskab. Andet ægteskab var med Caroline Elisabeth Hansen, med hvem han i 1873 fik sønnen Thorvald August Marinus Stauning, der senere blev landets statsminister. Peter August var uddannet karetmager, men arbejdede ikke med sit fag. Han ernærede sig i stedet som arbejdsmand. Familien var fattig og måtte ofte flytte rundt, når de havde svært ved at betale huslejen. Alligevel ofrede hans forældre sig for at give deres søn den bedste skolegang, de formåede, og de tog også Carolines lillebror til sig, da forældrene døde. Peter August Stauning døde i 1903 og oplevede således ikke at se sin søn blive minister.

Thorvald August Marinus Stauning blev født den 26. oktober 1873 i København. Hans barndom var præget af fattigdom, sygdom, arbejdsløshed og ringe boligforhold, men som nævnt fik han alligevel en god skoleuddannelse, der resten af livet gav ham en dyb respekt for viden, uddannelse, oplysning og litteratur. Han blev uddannet cigarsorterer og var fagligt og politisk aktiv i den socialdemokratiske arbejderbevægelse fra begyndelsen af 1890'erne. Han var formand for Cigarsorterernes Fagforening 1896-1908, blev redaktør for De Samvirkende Fagforeningers (LO's) blad i 1898 og blev i 1899 ansat på Socialdemokratiets hovedkontor. Stauning blev folketingskandidat i 1901 og var medlem af folketinget fra 1906 frem til sin død. Desuden var han medlem af Københavns Borgerrepræsentation i perioden 1913-25 og formand for Socialdemokratiet i perioden 1910-1929. Han var kontrolminister (minister uden portefølje) i perioden 1916-1920, leder af indenrigsministeriets kontor for

arbejder- og sociale spørgsmål (senere Socialministeriet) i perioden 1918-1920 og statsminister i to perioder, 1924-1926 og 1929-1942 (7). Han er den hidtil længst siddende statsminister i Danmarks historie.

Hans privatliv var præget af en vis uro med flere parforhold og tre børn med forskelligt ophav. Han blev første gang gift i 1898 med Anna Jensen, født i 1873. De var gift indtil 1921, hvor hun på tragisk vis omkom i en trafikulykke. Ægteskabet var barnløst, men de adopterede en pige, Aase, født i 1896, der var datter af Thorvald Staunings ven og en ungdomskæreste.

Thorvald blev året efter Annas død gift med Olga Sofie Koefod-Hansen, født i 1883 i Belgien. Hun bragte en datter, Ida Sofie, født 1913, med ind i ægteskabet. Sammen fik de en søn, Søren, i 1923. Parret blev separeret i 1930, og fra 1930 og frem til sin død levede han sammen med sangerinden Augusta Erichsen. De fik ingen børn.

I 1905 fik Thorvald en søn, Holger, uden for ægteskab med cigarrullerske Caroline Levin. Hun døde i 1913, hvorefter Holger flyttede ind hos Thorvald og Anna. Thorvald Stauning havde således en adoptivdatter, en søn født i ægteskab, en søn født uden for ægteskab og en papdatter, med en aldersforskel på 27 år mellem den ældste og den yngste.

Thorvals Stauning døde den 3. maj 1942 efter et par måneders sygdom, hvor han stort set var uarbejdsdygtig på grund af en hjerneblødning.

Stamfader til endnu et par politikere

Cordt Nielsen Staunings datter Lovise Mathilde blev som tidligere nævnt gift med kaptajn og fabriksejer, senere major og gårdejer i Hvidovre, Christian William Wilhelm Messerschmidt. Parret fik tre børn. Det ældste barn, artillerikaptajn og senere oberst, Frederik William Ferdi-

nand Messerschmidt, født i København i 1825, og hans hustru Hedvig Albina Holtze, fik syv børn. Deres næst-ældste søn, Knud Ejnar Messerschmidt, født i Rendsborg i 1857, der blev smed og senere fabrikant i Nykøbing Mors, er oldefar til kommunalpolitiker i Frederikssund, Inge Messerschmidt (Dansk Folkeparti), og tipoldefar til medlem af Europa-parlamentet for Dansk Folkeparti, Morten Messerschmidt.

Thorvald Staunings barnebarn, Søren Stauning Goldmann, var i en årrække byrådsmedlem i Them/Silkeborg for Socialdemokratiet. Han blev ikke valgt i 2013 og er ikke længere opstillet. Han har desuden været formand for Forbundet af Offentligt Ansatte (FOA) i Silkeborg.

Cordt Nielsen Stauning blev således stamfader ikke blot til flere generationer af slagtermestre i København, men også til nogle markante politikere, der har sat deres præg på Danmark i både fortid og nutid – og så selvfølgelig også til min ven, der på forhånd intet anede om dette, hverken de mange slagtere eller berømte politikere, som han deler aner med.

Kilder

- 1) Vesterbros historie: dengang.dk/artikler/3339
- 2) Vesterbros historie: tyra.dk/Vesterbro.htm
- 3) Slagternes og slagterlaugets historie: slagterlauget.dk/?page_id=367
- 4) Vesterbros historie: dengang.dk/artikler/2278
- 5) Politivennen, 1827: nypolitivennen.blogspot.dk/2016/04/aldeles-uberettigede-handelssteder-med.html
- 6) Portrætter af familien Stauning: bruun-rasmussen.dk/m/lots/A5321213AB06?category_id=453
- 7) Thorvald Stauning: danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/thorvald-stauning-1873-1942-1/

Slægtshistorisk Dag i Aarhus

Jesu Kristi Kirke af Sidste Dages Hellige (mormonkirken) har de sidste år med succes arrangeret en "Slægtshistorisk Dag" i Aarhus, og den succes følges der op på i år. Det sker lørdag den 4. november på Langenæs Alle 31, 8000 Aarhus C.

Der er tale om et heldagsarrangement med et miks af forskellige foredrag og tid til at få hjælp og udveksle erfaringer med andre slægtsforskere. Og hygge sig over en forfriskning.

Foredragene kommer vidt omkring. Der vil blive præsenteret nyheder fra Familysearch, herunder app'en Family Tree, som giver alle mulighed for at oprette deres eget slægtstræ, og online-indexering på Familysearch. Leif Sepstrup vil i sit foredrag med titlen Kriminalhistorie

fortælle om kriminelle aner, og hvordan vi kan finde kildematerialer om sådanne. Endelig vil der være en spændende introduktion til det hotte emne DNA i slægtsforskningen, inden dagen afsluttes med en video fra slægtsforskerkonferencen RootsTech 2017 i Salt Lake City.

Der er gratis adgang til den slægtshistoriske dag, men af pladshensyn (der kan kun være 175 personer i lokalet) er det nødvendigt med tilmelding. Det sker online på adressen www.eventbrite.com/e/slgstshistorisk-dag-2017-tickets-34104333981. Her kan du læse mere om arrangementet og følge med i opdateringer, efterhånden som alle brikker falder på plads.

Hvordan søger jeg i Slægtsforskernes Bibliotek?

Af Per Andersen

Jyllingevej 111, 2720 Vanløse
per@andersen1.dk
www.familiesogning.dk

Slægtsforskernes Bibliotek (DIS Bibliotek) råder over omkring 20.000 bøger og andre værker med relevans for slægtsforskere, såsom slægtstavler, biografier, lokalhistorie og personalhistorie. Et stigende antal af disse bøger bliver gjort tilgængelige online og kan dermed downloades som PDF-dokumenter.

Bibliotekets samlinger er tilgængelige på hjemmesiden bibliotek.dis-danmark.dk. Her kan man også søge i bibliotekssystemet efter bestemte værker eller emner.

Der er overordnet set to forskellige måder at søge på:

- Standard eller udvidet søgning i bibliotekssystemet KOHA. Her søger man i hele bestanden af bøger og andre værker. Man søger i de oplysninger, der er indtastet om værket i systemet såsom titel, forfatter og stikord. Afsnit 1 beskriver standardsøgningen, mens afsnit 3 beskriver den udvidede søgning.
- Søgning i bibliotekets egen bestand af e-materialer med en Google-søgning. Her søges der kun på de værker, der ligger online i biblioteket. Til gengæld søges der i hele værkernes tekst på tværs af samtlige e-værker. Afsnit 2 beskriver Google-søgningen.

1. Standard bibliotekssøgning

Øverst på bibliotekets side er en søgelinje, hvor man kan søge efter bøger m.v. i bibliotekssystemet. På mange måder minder det om den måde, man fx bruger bibliotek.dk på, dvs. man kan søge i systemets oplysninger om de enkelte værker.

Illustration 1

Søgelinjen består af tre felter, der fra venstre mod højre er:

- I venstre felt kan man indsnævre til kun at søge i fx titel eller forfatter. Som standard søges der efter søgeordene i alle bibliotekssystemets søgbare felter.
- I midterste felt skriver man søgeordene. Der ledes efter poster, der indeholder alle disse ord, men ikke nødvendigvis i den rækkefølge eller i de samme felter.

- Til højre kan man vælge *Alle biblioteker*, hvilket betyder både de fysiske værker og online værkerne. Hvis du alene ønsker at søge i online-værkerne, vælger du *DIS Bibliotek Online* i menuen, som vist i illustration 1.

Resultaterne vises som en liste som eksemplet i illustration 2. Her er der søgt på ordene 'aalborg' og 'historie', og dette gav 29 resultater, der er sorteret alfabetisk efter titel.

Den første hedder "Aalborg Handelstands Historie", og det fremgår, at den findes som fysisk bog i biblioteket, og at bogen er tilgængelig for opslag. Faktisk kan man afkode placeringen til at være reol 20, hylde 7.

Den anden bog hedder "Aalborg Klosterhistorie", og den findes online. Efter ordet *Onlineadgang* findes der et link, der ganske enkelt åbner bogen som et PDF-dokument.

Illustration 2

Til venstre for resultaterne findes der en sidemenu, hvor man kan indsnævre resultaterne efter en række kriterier. Den øverste *Afgræns til tilgængelige eksemplarer* bør man klikke på, da den begrænser listen til bøger, der findes på biblioteket eller findes online. Desuden kan man afgrænse til fx e-bøger eller efter bestemte emner.

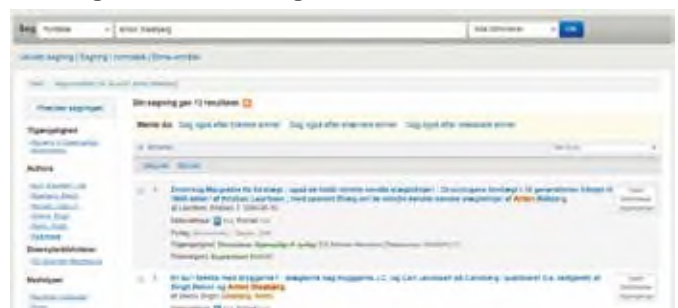

Illustration 3

Som nævnt ovenfor kan man i søgelinjens venstre felt vælge at søge i bestemte af bogens felter i stedet for alle felterne. Illustration 3 viser, hvordan der er valgt alene at søge efter forfatter, og resultatet af søgning på navnet 'Anton Blaabjerg' gav 13 resultater.

2. Fritekst søgning (Google)

Lige under den første søgelinje findes der endnu en søgelinje, hvor der står *Google Tilpasset søgning* i feltet. Dette er en mulighed for at søge frit i alle tekster i alle værker, som ligger online i biblioteket. Der søges altså ikke i samtlige bøger, men kun i dem, der er scannede og ligger som PDF-dokumenter.

Alternativ søgning - fritekst søgning i alle online værker:

Illustration 4

Søgningen foregår ligesom enhver anden Google-søgning. Det er altså også en lidt mere intelligent søgning, der finder afarter af de ord, man søger på (fx finder 'aalborg' både Aalborg og Ålborg). Husk citationstegn om navne, der skal søges i sin helhed (altså fx 'Per Andersen').

Man får typisk mange resultater. Fx giver en søgning på 'aalborg historie' 320 bøger og andre værker. Det skyldes, at når bare ordet 'aalborg' og ordet 'historie' optræder et eller andet sted i teksten, vil bogen blive fundet.

Ved denne søgning skal man derfor være lidt mere præcis, men til gengæld kan man finde alle bøger, hvor

Illustration 5

Biblioteket har fået sin egen Facebook side

For at udbrede kendskabet til Slægtsforskernes Bibliotek (DIS Bibliotek) er der blevet oprettet en Facebook side, hvor biblioteket kan præsentere sig selv.

et stednavn, et navn eller andre konkrete begreber findes. Jeg finder fx 39 bøger, hvor 'Koldinghus' er omtalt, og jeg finder 4 værker, hvor slægten 'Roos' er omtalt.

Resultaterne præsenteres som en normal Google resultatliste, som ses i illustration 5 for søgningen på ordet 'Roos'

Ved at klikke på titlen åbner man det enkelte dokument. Da dokumentet er søgbart, er det derefter nemt at finde det omtalte sted i dokumentet med søgning (<Ctrl>+s).

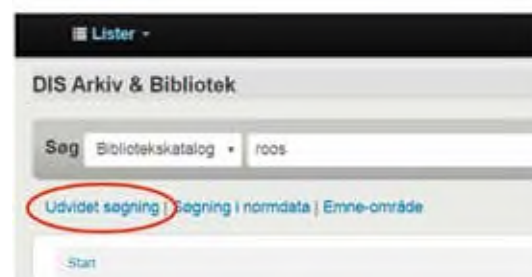

Illustration 6

3. Udvidet bibliotekssøgning

Det er muligt at lave en mere specifik bibliotekssøgning ved at trykke på *Udvidet søgning*, som vist i illustration 6.

Det åbner en ny søgeside, hvor man kan kombinere søgning i titel med søgning i forfatter, emne eller et af de andre søgbare felter, som biblioteksbasen indeholder.

Dette kan ydermere kombineres med søgning efter type af materiale (bog, e-bog, tidsskrift etc.). Desuden kan der kombineres med andre parametre såsom interval for udgivelse, sprog m.v. Man skal dog være opmærksom på, at ikke alle felter findes for alle værker i bibliotekssystemet.

For de fleste vil søgning med de under punkt 1 og 2 tidligere omtalte søgemuligheder dog være fuldt tilstrækkelige.

Hjælp

Biblioteket søger flere frivillige til vores gruppe på i forvejen ca. 15 personer – til digitalisering af bøger. Det er dels arbejde, der foregår på bibliotekets adresse i Albertslund, dels arbejde, der kan foregå hjemmefra. Du skal have interesse for bøger og kendskab til at bruge en PC. Vi søger også personer med adgang til lokale samlinger af slægtslitteratur.

Kontakt venligst artiklens forfatter.

På Facebook siden vil der jævnligt komme opdateringer fra biblioteket, fx nyheder i online-biblioteket, vejledninger, tips og tricks m.v. Der er også en oversigt over de services, som biblioteket tilbyder.

Siden findes her:

www.facebook.com/slaegtsforskernes.bibliotek

Gotisk læseprøve

Dette nummers gotiske læseprøve er – i anledning af, at nummerets tema er købstæder og byfolk – hentet fra Aarhus Borgerskabsprotokol 1674-1854.

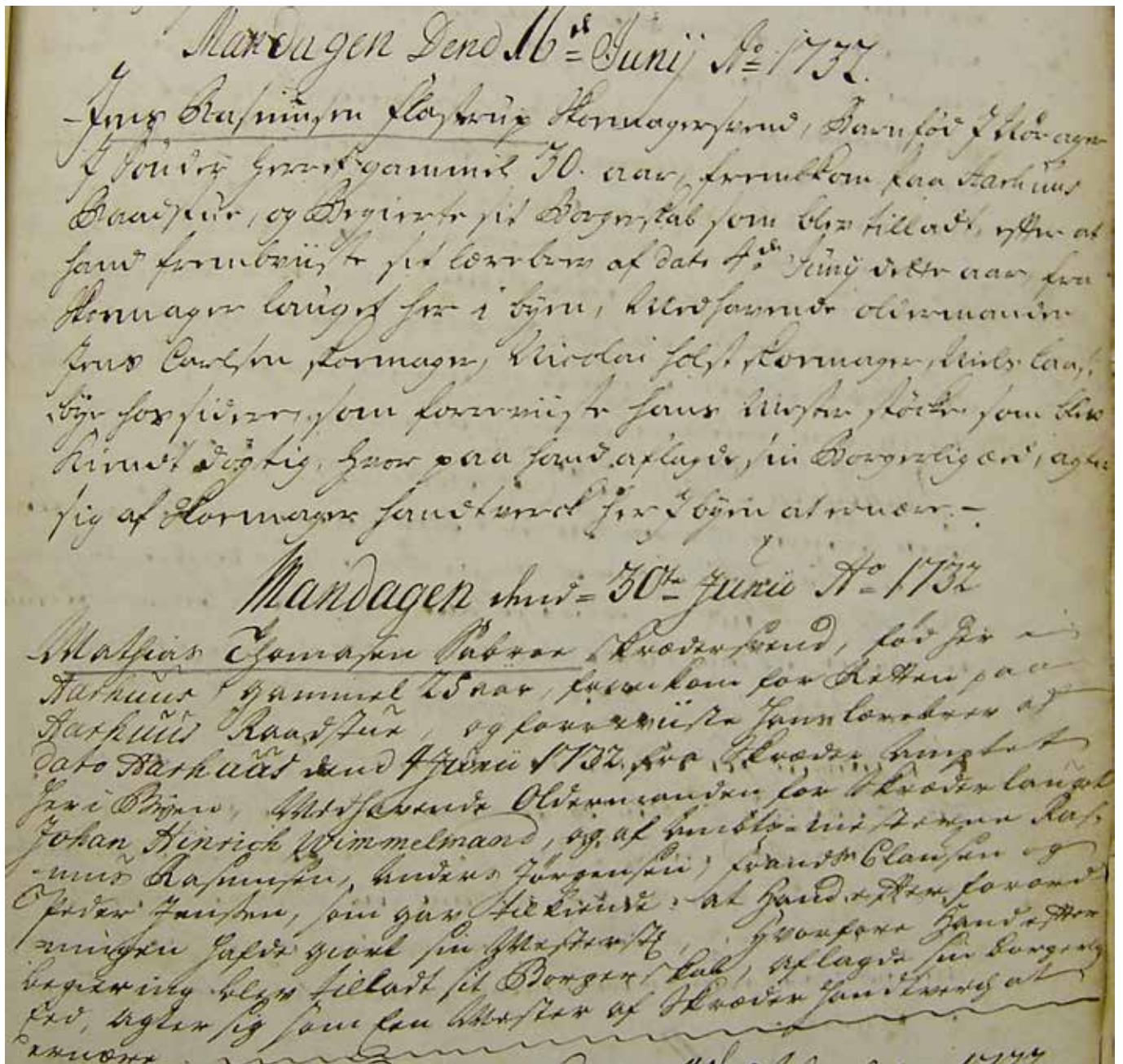
I denne protokol indførte man alle de mange tildelinger af borgerskab, som blev givet i byen i den lange periode.

Der er tale om et udsnit af protokollens s. 79, der viser to borgerskabstildelinger, og som en ekstra finesse har to forskellige skrivere været på spil.

Borgerskabsbogen kan endnu ikke ses på Arkivalieronline.

Læs teksten grundigt igennem, gerne flere gange. Det, der i første omgang så ulæseligt ud, vil måske åbne sig i anden eller tredje ombæring. Når du er kommet så langt, som du kan, finder du den korrekte tyding på DIS-Danmarks hjemmeside: www.slaegtodata.dk/foreningen > Bladet > Bilag til Bladet.

God fornøjelse med læsningen!

Søg i Rigsarkivets samlinger

Kathrine Tobiasen

Korsagervej 13

8900 Randers

Tlf. 41 28 65 30

tobiasen@dis-danmark.dk

Når vi søger via en søgemaskine som Google, går søgningen ind i selve teksterne og leder efter de søgeord, vi har tastet i søgefeltet. Vi får alle de steder, hvor ordene optræder, serveret i mere eller mindre relevante sammenhænge, som vi selv må tage stilling til, når vi kigger søgeresultaterne igennem. Søgemaskinen finder alt frem og kan i de fleste tilfælde fremvise en overvældende række hits. Derfor er det vigtigt, at vi fodrer maskinen med de rigtige ord.

Rigsarkivet har nu installeret en søgemaskine på hjemmesiden, der arbejder a la Google inden for de materialer, Statens Arkiver råder over. Helt ny er den dog ikke, men der arbejdes stadig på at forbedre den, og her i sommer er den kommet i en ny version.

Søgefunktionen finder du på www.sa.dk's forside, lige under Daisys søgefelt. Du klikker på *Søg i samlingerne* og står nu på søgesiden med det enkle fritekstsøgefelt. Hvis du foretrækker en mere systematisk søgning i felter, klikker du på *Avanceret søgning*, der giver adgang til at bruge de velkendte felter for arkivskaber og arkivserie samt et par nye felter som navn, emne og geografi.

Linket til søgesiden er placeret lige under søgefeltet, der er beregnet til søgninger i Daisy.

Søgning i indtastede arkivalier

Som nævnt søger du i alle Rigsarkivets samlinger. Dvs. at du bevæger dig ind i alle de arkivalier, du søger i via Daisy. Men med den nye søgefunktion søger du ikke kun efter arkivskabere og arkivserier, du kommer ned i noterne, indholdsbeskrivelserne og de emneord, der måtte være knyttet til arkivalierne. Det kan åbne nye veje ind i arkivsystemet, der jo godt kan forekomme noget uoverskueligt.

Men endnu vigtigere er det, at du her også søger i alle de indtastninger, som efterhånden er udført under Rigs-

arkivets Crowdsourcing-projekter. Det drejer sig i skrivende stund om erindringsmedaljesøgninger fra de sønderjyske krige 1848-50 og 1864, forskellige sønderjyske arkivalier, protokoller fra Den kgl. Pleje- og Fødselsstiftelses arkiv, dødsattester fra Fyn, vestindiske arkivalier, arkivalier fra statsfængslerne i Horsens og Vridsløselille og lægdsruller (register over tilflyttere til København). De er alle tilgængelige i en og samme søgning, og fremover vil der komme nye til. Se mere på cs.sa.dk.

Sådan søger du

Når du vil søge, kan du fylde alle de søgeord i søgefeltet, som du har behov for og lyst til. Antallet af hits vil naturligvis afhænge af, hvilke søgeord du har brugt, men allerede inden du sætter søgningen i gang, kan du afgrænse den. Du kan fastsætte en bestemt periode ved at udfylde felterne *Fra* og *Til*. I felterne er der vist, hvordan du opfylder systemets krav ved at taste dd-mm-åååå, men du kan sagtens nøjes med et årstal. Under søgefeltet har du mulighed for at markere, om du vil søge i afskrevne eller scannede arkivalier, fysiske (papir- eller filmform) arkivalier, i digitale systemer (dækker mest nyere systemer som fx statistikker, sundhedsdatabaser, elektroniske journaler m.v.) eller arkivskaber. Hvis du ikke på forhånd markerer en bestemt form, er der ingen grund til panik. Viser søgeresultatet sig at være for uoverskueligt, kan du altid foretage en ny afgrænsning efter søgningen. Du behøver ikke at begrænse dig til fx afskrevne arkivalier men kan markere flere former.

Søgeresultatet

Søgeresultatet er som udgangspunkt ordnet efter relevans, dvs. det, som systemet skønner må være tættest på dine søgekriterier, kommer først. Du kan selv ændre sorteringen til alfabetisk, startende fra henholdsvis A eller Å. Først kommer en oversigt over, hvor mange hits der er inden for hver form. Klikker du på antallet ud for en form, sorterer du de øvrige fra. Hvis du fortryder og vil tilbage til det fuldstændige søgeresultat, fjerner du blot det flueben, som systemet har placeret ved den arkivalieform, som du valgte.

Alle poster er forsynet med et ikon, der viser hvilken form, de repræsenterer. Klikker du på et scannet arkivalies titel, kommer du direkte til Arkivalieronline, mens et klik på en afskrevet do. bringer dig til det pågældende dokument fx ansøgningen om en erindringsmedalje. Er

der derimod tale om et papir- eller filmarkivalie, hopper du til bestillingssiden; er du ikke logget på, bliver du bedt om at gøre det først.

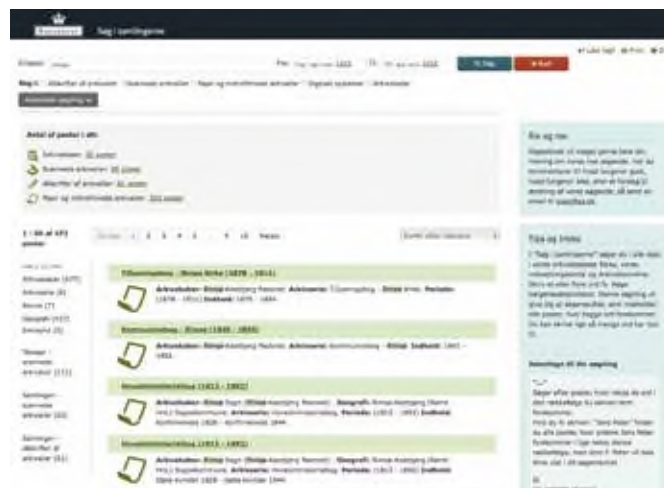
Afgrænsningsmuligheder

Til venstre for søgeresultatet finder du flere afgrænsningsmuligheder i form af filtre. De fem øverste dækker de felter, som den avancerede søgning tilbyder, mens de næste viser vej til hovedgrupper i arkivsystemet. Temaer kan fx være *Find din slægt* eller *Find en ejendom*, mens *Samlinger* kan afgrænse til fx realregistre eller retsbejtente.

Ved du, at en af dine forfædre har deltaget i de sønderjyske krige, er det oplagt at søge ham ved hjælp af den nye søgefunktion. Tast hans navn og eventuelt et stednavn i søgefeltet. Men måske kan det også være interessant at søge på et sogn, hvor du har en del familie, og se, hvad der kommer ud af det. Med de mange arkivalier, der efterhånden bliver indtastet, kan du sagtens falde over dejlige, overraskende poster, der kan åbne for ting, du slet ikke vidste om din familie.

Jokertegn og drillerier

Søgemaskinen søger efter ordene præcist, som du har tastet dem i søgefeltet, ligesom vi kender det fra fx DDA. Her kan det være nødvendigt at bruge fantasien og forsøge sig med forskellige stavemåder, men systemet tilbyder desuden et par jokertegn, som du ikke behøver at gå og huske på, da de er nævnt i feltet med tips og tricks til højre på søgesiden. Anførselstegn (gåseøjne) omkring to eller flere ord betyder, at der kun skal søges efter steder, hvor ordene optræder i den anførte rækkefølge; det betyder også, at du får forskellige resultater ved at søge på henholdsvis "Jens Hansen" og "Hansen Jens". Med "-" (minus) foran et ord viser du, at ordet er ikke-ønsket i søgningen. Placerer du to lodrette streger "||" mellem et par ord, betyder det, at du går efter sammenhænge, hvor i hvert fald et af ordene optræder.

Her er foretaget en søgning på et sognavn, der giver hits blandt både arkivskaber, scannede og afskrevne arkivalier samt papir og mikrofilmmede arkivalier. Klik på Afskrifter af arkivalier, hvis det er de indtastede sager, du specielt går efter.

Men drillerier kan du altid støde på. Jeg søgte efter min oldefar, Søren Hansen Tobiasen, som jeg ved har modtaget en erindringsmedalje. Søgningen gav dog intet resultat, men da jeg nøjedes med Tobiasen, dukkede han ganske rigtigt op. Han var dog indtastet som Sören Hansen Tobiasen, og den mingelering mellem ø og ö kunne søgesystemet ikke finde ud af. Det kunne være ønskeligt, at den slags blev indbygget i systemet, eller måske skulle det bare gøres klart, at ø og ö er samme bogstav, som man blot har udformet lidt forskelligt gennem tiderne?

Mens vi er i denne boldgade, skal det nævnes, at å og aa ligeledes opfattes som to forskellige bogstaver. Her er det måske mindre forvirrende, da der i stavningen af stednavne i dag skelnes mellem de to former. Men ved søgningen skal du være opmærksom på, at du bør forsøge dig med både Grenå og Grenaa.

Rettelser til Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup

Kathrine Tobiasen
Korsagervej 13
8900 Randers
Tlf. 41 28 65 30
tobiasen@dis-danmark.dk

Holger Hertzum-Larsens *Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup* er en formidabel slægtsbog. En kolos på 560 sider + 184 sider bilag og registre, der med udgangspunkt i et ægtepar, viet 1807 i Janderup,

Ribe Amt, afdækker en slægt med mange tusinde medlemmer. Ikke mindst afsnittet om forslægten er resultatet af et imponerende stykke arbejde med vanskeligt tilgængelige kilder som tingbøger, lensregnskaber m.v.

Bogen er et solidt og pålideligt arbejde, som man roligt kan gå til, hvis man har aner i området (mest V. Horne Herred og et par grene i Ø. og N. Horne Herreder), men når det drejer sig om en så stor stofmængde, kan det næsten ikke undgås, at der kan forekomme enkelte fejl og smuttere. Et par stykker skal der her samles op på.

Jep Gjødsen

Holger har selv gjort opmærksom på, at ane nr. 110 Jep Gjødsen (s. 52) i bogen er forsynet med et sæt forkerte forældre, Gjøde Christensen og Inge Pedersdatter i Sædding, Nr. Nebel, med tilhørende bedste- og oldeforældre. Han forskede videre og fandt nyt materiale, og det stod klart, at Jep måtte være født i Galtho, Tistrup Sogn, Ø. Horne Herred, hvor han også boede første gang han viste sig på tinge (Kjærgaard Birks ting, 31. maj 1650). Siden flyttede han til Sædding i Nr. Nebel, hvor han overtog sin svigerfars gård.

Jeps nye ophav viste sig at være Gjøde Hansen og Kirstine Gjødes med bopæl i bemeldte Galtho, Tistrup. Faderen, som må være død før 1632, havde ikke gjort sig specielt bemærket, men efter hans død førte hans enke nogle sager, som er refereret i tingbøgerne. 3. juli 1627 fik en vejleborgers hustru, Ingeborg Andersdatter, ved Ø. Horne Herredsting dom for, at Kirstine Gjødes skyldte hende et beløb. I forbindelse med sagen, der blev ført videre ved Viborg Landsting, blev hendes børn nævnt, heriblandt Jep Gjødesen. Personer og steder falder således smukt på plads i et sandsynligt mønster.

Dorethe Simensdatter

I en tråd i DIS-Forums AneEfterlysning fra maj 2017 med titlen *Simen Hansen, død 1634, Jegum i Janderup Sogn*¹ dokumenterer Henning Jørgensen, at Dorethe Simensdatter (ane nr. 85, s. 39), gift med Mads Nielsen Rasch i Bandsbjerg, Janderup Sogn, næppe kan være datter af Simen Hansen i Jegum, som Holger Hertzum-Larsen ellers formoder. Hans kilde er en indførsel i Vester Horne Herreds tingbog 1634. Der er her tale om en arvesag, hvor der opregnes 12 arvinger efter Simen Hansen; der tales ikke om sønner eller døtre, men blot arvinger, og der er så stor aldersmæssig spredning, at Henning Jørgensen finder belæg for, at de næppe alle kan være søskende og dermed direkte arvinger efter Simen Hansen. Det nævnes desuden ingen steder i de gamle kilder, at Dorethe rent faktisk hed Simensdatter; hun er udelukkende anført som Dorethe Madskone eller lignende.

1 www.slaegtodata.dk/forum/index.php?topic=124538.0

En sandsynlig forklaring kan være, at Simen Hansen ikke efterlod sig arvinger i lige linje, og at arven derfor gik videre til hans søskende og deres efterkommere. En anden forklaring kunne lyde på, at Dorethe og måske andre var børnebørn af Simen Hansen, men at deres forældre var døde, så Dorethe m.v. kom til at stå først i arvefølgen. Det ville forklare, hvorfor tingskriveren valgte at bruge et bredt favnende ord som arvinger.

I tråden fremlægger Henning Jørgensen alle sine overvejelser pro et contra om slægtsforbindelsen mellem Dorethe Madskone og Simen Hansen. Læs dem der.

Peder Nielsens kone

Peder Nielsen (ane nr. 108, s. 51) var en velhavende rytterbonde i Bredmose, Ho Sogn, som i bogen er udstyret med en hustru ved navn Maren Poulsdatter. Kilden til denne antagelse var igen en arvesag: Sønner og svigersønner af et ægtepar i Ho med navnene Peder Nielsen og Maren Poulsdatter gav på V. Horne Herreds ting 8. februar 1689 afkald på, "hvad de arveligen kan tilkomme ... efter deres og deres hustruers fader Peder Nielsen og salig moder Maren Poulsdatter". Navnene på alle arvingerne anføres, og her opstår problemet. Hvis man nemlig sammenholder med et stort udarvsskifte efter Mette Bertelsdatter, der opregner alle Peders efterkommere, ses det, at hans børn i dette skifte ikke svarer til dem, der er samlet omkring arveafkaldet i 1689. Der er i øvrigt ingen steder i kirkebogen for Ho, hvor Peder Nielsens kones navn er nævnt, så her er ingen hjælp at hente.

Hjælpen skal findes et helt andet sted, nemlig i jyske registre. Her får Peder Nielsen i Ho og Karen Madsdatter i Bræmos (Bredmose) 5. april 1661 kongelig bevilling til, at de må "udi ægteskab tilsammenkomme", selv om de er beslægtede i tredje led. Tidspunktet passer perfekt med, at Peder begynder at få sine børn fra starten af 1660'erne, og lige så perfekt er det, at den næstældste søn får navnet Mads og må være opkaldt efter sin morfar.² Måske passer det også med, at Peder flytter ind på sin kones families fæstegård?

Peder Nielsen er et såre almindeligt navn, og der optræder i 1688-matriklen en kandidat til den PN., som var gift med Maren Poulsdatter. Han var fæster af et mindre sted i Ho by under godset Mølbygaard. Brikkerne falder således fint på plads.

2 Jyske registre er lagt ud på Arkivalieronline. Find dem ved at søge i Daisy på arkivserie: jyske registre og vælg 1660-1670, s. 35, opsl. 36. I afskrift kan de ses på Kurt Kermits hjemmeside: kkermit.dis-danmark.dk

Holger Hertzum-Larsen (1923-2017)

Af Anton Blaabjerg
Fredensgade 38, 8800 Viborg
Tlf. 86 61 04 36
blaab@webspeed.dk

I februar afgik Holger Hertzum ved døden i den høje alder af 93 år, og dermed afsluttedes et langt liv i slægtsforskningens tjeneste. Han blev født på Fyn, men fik sit virke i Jylland, hvorfra store dele af hans slægt da også stammede. Han blev uddannet som bager/konditor, men overfølsomhed for mel satte en stopper for arbejdet med dette fag i 1969. Han kastede sig derefter over andet arbejde, bl.a. interviews til meningsmålinger osv. Men til slægtsforskning og lokalhistorie blev der sandelig også kræfter!

Kathrine Tobiasen har allerede skrevet om hans død på hjemmesiden (DIS-Forum); på www.slaegtodata.dk under *Kilder > Afskrevne kilder* er en del af hans indsamlede materiale allerede tilgængeligt – og mere vil sikkert følge til gavn og glæde for alle landets slægtsforskere. – Her i dette nummer af bladet har Kathrine tillige skrevet om et af Hertzums store værker, en slægtsbog vedrørende en gren af hans morfars slægt fra den sydvestlige del af Jylland.

Bogudgivelser

Oversigten over Hertzums publikationer er lang.

Syn på ryttergods 1686 [under 1. Jydske nationale Regiment], 239 sider, 1985.

Dette ryttergods lå i Bøvling Amt (Skodborg, Vandfuld og Ulfborg herreder), Lundenæs Amt (Hjerm, Ginding, Hind, Bølling og Nørre Horne herreder), Riberhus Amt (Vester Horne, Gørding-Malt, Frøs og Hviding herreder) og Koldinghus Amt (Andst, Brus, Jerlev og Slavs herreder).

Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup. Forslægt og efter-slægt, 844 sider, 1989.

Læs nærmere i Kathrine Tobiasens stykke om forfatterens lidt for hurtige konklusioner ved anetavlens aner med numrene 85 og 110, der for begges vedkommende har fået forkerte forældre. Særlig kedeligt er det, at ane nr. 110's herkomst må slettes, idet han ellers nedstammede fra herredsfoged-slægten Høst i Øster Horne Herred, hvor den kan følges tilbage til 14-1500-tallet. Men bogens fremlagte oplys-

ninger kan sagtens benyttes, blot i en anden sammenhæng.

Som Kathrine Tobiasen skriver, er bogen et imponerende arbejde – de to misforståelser til trods.

Kongens Retterting, register til herredagsdomme 1616-1650, 250 sider, 1996.

Nyttig indeks til forløberen for Højesteret.

Udenbys personer nævnt i Odense-skifter 1630-1750, 257 sider, 1996.

Praktisk indgang til skifter i Odense, hvori der nævnes arvinger bosat uden for købstaden.

Jydske domme og dokumenter 1440-1700, 574 sider, 1998.

Udvalgte dokumenter fra en lang række arkivfonde.

Kronens gårde og bol i Vester Horne Herred og Kærgaard Birk 1562-1643, 242 sider, 1998.

Praktiske uddrag af Riberhus lensregnskaber med mange bidrag til bøndernes og egnens historie.

1. Jyske nationale Regiments rytterbønder i Vester Horne Herred 1678-1715, 202 sider, 1999.

Beskrivelser af rytterbønderne og deres gårde i Vester Horne Herred.

Claus Mortensen Borch og efterkommere samt indgiftede slægter som de Albertin, de Brinch-Seidelin, Eichel, Fabritius-Tengnagel, Hauch, Rosenvinge, Sadolin, de Schouboe, Leth, Falenkam, Nerenst m.fl., 440 sider, 2001.

På grundlag af forlængst afdøde pastor Asschenfeldts indsamlede data samt ikke mindst egne undersøgelser har Holger Hertzum opstillet en omfangsrig efterslægtstavle med udgangspunkt i reformationstidens vestjyske Bork-præster, professor Ole Borchs slægt.

Artikler

Ud over disse 8 selvstændige bogværker på tilsammen

mere end 2.500 sider har Hertzum i årene omkring 1977-87 fået udgivet 5-6 artikler i diverse tidsskrifter, dels om et par gårde, en degnebolig, en tiendesag og 3 om urmageriet i Jylland, de sidste i samarbejde med Jens Lampe.

Blandt endnu mindre artikler af Hertzum skal tillige nævnes to, begge publiceret i SSF's medlemsblad Slægten, nemlig en, der beviste, at storbondekonen Johanne Grøn, der levede på Christian IV's tid på gården Oustrup i Røgen Sogn mellem Silkeborg og Aarhus, var datter af den adelige Erik Grøn på gården Ørnhoved ved Herning. Den anden omhandlede den gamle bibel i Sejerslev Kirke på Mors med slægtsoptegnelser fra midten af 1500-tallet, som kastede lys over herredsfoged-familien i Trabjerg i Borbjerg Sogn ved Holstebro.

Hertzums indsats for slægtsforskningen i Vestjylland, specielt den sydlige del, bliver husket blandt os slægtsforskere!

Sådan får du fat i bøgerne

Yderligere oplysninger gives af mig, der ligeledes modtager evt. bestillinger på de to førstnævnte titler. Mailadressen er: blaab@webspeed.dk. Der er få kun få eksemplarer tilbage, og de sælges for henholdsvis 50 kr. (Syn på ryttergods 1686) og 200 kr. (Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup).

Kronens gårde og bol, 1. Jyske nationale Regiments rytterbønder og Udenbys personer nævnt i Odense skifter indgår som en del af *Afskrevne kilder*.

Borgere og bybefolkning

I dette nummers tema nævnes Ole Degns lille, nyttige vejledning i kilder og litteratur, som er et af de helt oplagte steder at starte, når man skal arbejde med slægt i købstæderne. Bogen er udgivet af Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie i 2000, og de 118 sider bugner med informationer om alle de vigtige kilder.

Bogen sælges stærkt nedsat for kun 25 kr. Den kan bestilles hos Fællesekspeditionen for Samfundet og Slægtens Forlag: blaab@webspeed.dk.

Fremtidsudvalget – DIS-Danmark og SSF

Fremtidsudvalget har afholdt sit første møde søndag den 13. august 2017 i Middelfart. Alle udvalgsmedlemmer deltog.

1.

Udvalget vil udsende information efter hvert møde med relevante oplysninger om arbejdet og eventuelle beslutninger.

Informationen vil tilgå: DIS-Danmarks og SSF bestyrelser, lokalforeningerne, hjemmesiderne, DIS Forum (foreningsforhold), konferencedeltagerne fra 24. juni 2017 samt gives i medlemsbladet – og vil blive givet så samtidigt, som det er muligt.

Fremtidsudvalgets profil er meget bredt dækkende – der er 9 medlemmer i udvalget, og alle er medlem af flere foreninger:

Alle 9 er medlemmer af DIS-Danmark, mens 5 af de 9 også er medlemmer af SSF. Samtidig er de 9 medlemmer sammenlagt med i 8 DIS lokalforeninger. Desuden er 2 medlemmer også medlem af en lokalhistoriske forening uden for DIS-Danmark og SSF.

Den geografiske fordeling er 4 fra Sjælland og København, 1 fra Fyn og 4 fra Jylland.

Der er 4 kvinder og 5 mænd.

2.

Udvalget har fokus på, at lokalforeningerne skal sikres selvstændighed!

3.

Udvalget er enige i og har fokus på behovet for fuld åbenhed i arbejdet.

4.

Der er aftalt følgende møder i udvalget:

Søndage: 10-09-2017, 08-10-2017, 05-11-2017 og 26-11-2017.

Udvalget forventer at slutte sit arbejde inden årets udgang.

5.

Eventuelle spørgsmål til arbejdsresultater eller spørgsmål til processen kan stilles til Jan Amnitzbøl Krusell (krusell@dis-danmark.dk).

Der besvares ikke spørgsmål om overvejelser, der ikke afsluttet, eller hvad de enkelte udvalgsmedlemmer bidrager med i udvalgsarbejdet.

Adelsslægten Akeleye

Her på Slægtsforskeren plejer vi normalt ikke at anmelde skønlitteratur. Men når det drejer sig om bøger, der bygger på regulært slægtsforskerarbejde, fraviger vi gerne reglen. Det kan jo også være en måde at præsentere sine fund på.

Et sådant værk er romanen *Adelsslægten Akeleye*, som Elin Akeleye har skrevet ud fra det materiale, hun har samlet om slægten. Slægtens første mand

var Knud Lille af Arnøje, der i 1383 blev slået til ridder efter beslutning af Dronning Margrethe I, og i bogen følger vi slægten til begyndelsen af 1600-tallet; en kort efterskrift runder af med, hvad der skete med nogle af slægtens medlemmer herefter.

Akeleye-slægten kendetegnes ved et ekstraordinært forhold til heste; medlemmerne talte på et særligt hestesprog med deres araberheste og dresserede dem på forunderlig vis, så de både kunne optræde som vagthunde og dræbermaskiner. Desuden rummer slægten en række stærke kvindeskikkelser, som både forstod at tæmme hestene og forsvare sig selv, så historien sine steder næsten kunne tjene som drejebog til en actionfilm. Så godt som alle slægtens medlemmer var i besiddelse af en stor retfærdighedssans og lyst og evne til at tage sig af samfundets svageste. De fleste holdt sig på deres godser, men et medlem, Mikkel Pedersen Akeleye, slog sig ned i Odense, hvor han blev købmand og borgmester. Det var en urolig og blodig periode i Danmarkshistorien med mange krige; vi er med på slagmarkerne og til det stockholmske blodbad og oplever, hvordan skumle personer truede i skovene. Her var løsningen simpelthen at hugge forbryderne ned, uden at nogen stillede spørgsmålstejn ved den fremgangsmåde.

Historien rummer et mylder af personer (en slægtstavle, der kunne hjælpe med at holde styr på dem, havde ikke været nogen dårlig idé), som vi følger i krig og fred, stort og småt. Nogle steder springes hurtigt videre – selv om bogen er tyk, er det er lang historie, der skal fortælles. Andre steder dvæler beretningen ved et bryllup eller genopførelsen af en nedbrændt gård. Det giver et broget billede af den lange tidsperiode. Ind imellem er indføjede kapitler, hvor det er den store Danmarkshistorie, der berettes, og fokus rettes mod konger, dronninger, biskopper og andre stormænd, ikke bare i Danmark, men også i Sverige, Norge og Nordtyskland. Det er ikke uden grund, at bogen har undertitlen *Dansk-svensk-norsk historisk slægtsroman*.

Sproget i romanen er moderne og letflydende, nærmest talesprogsagtigt. Der er ikke noget højstemt over dialogen, heller ikke når det er herrer og damer højt på strå i tidens samfund, der taler sammen. Her kan alle være med uden at have en ordbog ved hånden, og stilen er gennemført.

Jeg synes ikke, at sammenfletningen af en slægtshistorie og den mere generelle historie er helt vellykket. Kapitlerne, hvor vi rykker op i regentniveau, virker noget påklippede, selv om det selvfølgelig er prisværdigt, at forfatteren sørger for at forsyne læseren med baggrundsviden. Det er ikke nemt at kombinere en fortælling, der skal være spæn-

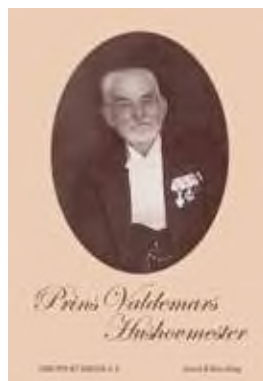
dende at læse, med tunge og komplicerede fakta. Man kan også indvende, at forfatteren umuligt kan have nogen viden om, hvad der foregik inde i hovederne på personer, der levede for 5-600 år siden, men her må historien tages som en fantasi over, hvordan det kunne have forholdt sig.

Alt i alt, er du interesseret i middelalderen og adelshistorie, serveret som ridderroman, er bogen et farverigt og letlæst bud på en læseoplevelse.

Anmeldt af Kathrine Tobiasen

Elin Akeleye: *Adelsslægten Akeleye*. Forlaget mellemgaard, 2017. 466 s. Pris hos boghandleren 289 kr., men kan findes billigere på nettet.

Prins Valdemars Hushovmester

Svend og Nina Borg har udgivet endnu en spændende bog om deres familie, denne gang om broderen til Svend Borgs oldefar, Ludvig Hermann Klein. Ludvig endte efter en barndom i Nyboder og 11 års rejser i Sætaten og deltagelse i 1864-krigen som hovmester for prins Valdemar. Prinsen var bror til den senere kong Frederik den 8. og søn af kong Christian den 9. Forbindelsen mellem Ludvig og prins Valdemar skete ca. 1874,

hvor kongen bad Ludvig holde lidt øje med den 14-årige prins Valdemar på en tur med fregatten Sjælland.

Det blev et livslangt venskab mellem prins Valdemar og Ludvig, der tjente ham i mange år. Det bragte ikke bare Ludvig i tæt kontakt med det danske kongehus, det gav ham også mange oplevelser over hele verden på prinsens rejser. Og Ludvig kom i berøring med mange af tidens store hændelser, direkte eller indirekte.

Bogen beskriver levende Ludvigs liv inden for og uden for de kongelige kredse og har fokus på de personlige oplevelser og det liv, som Ludvig havde. På den måde bliver det en levende og personlig fortælling om de officielle begivenheder i hans liv, krydret med mange sjove episoder og historier. Det er tydeligt, at forfatterne har gjort et meget stort arbejde for at inddrage mange forskellige kilder til historien om Ludvig, også de lidt mere perifere.

En af bogens styrker er, at den er rigt illustreret med forfatterens egne fotos, historiske fotos, billeder af steder, personer og interessante genstande. Ofte prioriteres illustrationer ikke tilstrækkeligt i udgivelser om slægten, men her er til en overflod af billeder, der gør historien til en visuel oplevelse.

Bogen kan absolut anbefales, ikke alene fordi det er en spændende historie om en dreng fra Nyboder, der kom til at tjene den kongelige familie, men også som en model for, hvordan man kan skrive en bog om sin slægt.

Svend og Nina Borg har tidligere udgivet bøgerne *Min elskede farmor om Ninas farmor Emilie* (2015) og *Kammerlakajen om Svends oldefar Edvard Johannes Klein* (2016). Bøgerne findes som e-bøger, og de kan læses på DIS-Danmarks biblioteks hjemmeside, bibliotek.dis-danmark.dk (søg fx efter titlen).

Anmeldt af Per Andersen

Skriv til Slægtsforskeren

På redaktionen modtager vi gerne bidrag fra medlemmerne. Det skal naturligvis dreje sig om slægtsforskning, men da der næsten ingen grænser er for, hvad der kan være interessant for en forsker – det afhænger jo helt af, hvilke aner man er udstyret med – favner vi meget bredt. Har du gode erfaringer med en bestemt kilde, som andre måske ikke har fået øje på, er du stødt på en spændende hjemmeside eller bog, eller har du fundet en smart metode til at opspore eller gemme dine fund på? En fængende måde at formidle din slægts historie på? Så lad os høre fra dig, så andre kan drage nytte af din viden.

Vi bringer gerne en god historie, men sætter pris på, at der er en pædagogisk vinkel på den, forstået på den måde, at den kan inspirere andre til at gøre noget lignende eller hjælpe dem til at få øje på nye muligheder.

Du behøver ikke at være superskarp til at formulere dig. Vi hjælper gerne med udformningen af din tekst, hvis det er et problem. Budskabet er det vigtigste, indpakningen finder vi ud af.

Det er op til dig at udforme din artikel, som du synes, men vi forbeholder os ret til at forkorte eller redigere i indsendte tekster.

Et par praktiske råd

Skriv og send din tekst i Word eller en anden tekstbehandler (ikke pdf!) og undlad helst at sætte den smart op. Bladet bliver sat op af en professionel layouter, som alligevel fjerner al formatering. Hvis du selv har ideer til opsætningen, fx hvor billeder skal anbringes, kan du evt. indsætte bemærkninger i teksten om det.

Du kan også lave et forslag til opsætning og sende det som pdf sammen med tekstudgaven, men vær opmærksom på, at layouter har det afgørende ord at skulle have sagt.

Del en lidt længere tekst op i afsnit og giv dem overskrifter.

Billeder sender du som særskilte filer. Både jpg-, png- og tif-filer kan bruges, men de skal have en rimelig størrelse; billedfiler på under 100 kb vil normalt ikke gøre sig godt i bladet. Billedtekster kan du enten sende som et særskilt dokument eller indsætte i teksten sammen med placeringsangivelsen.

Vore artikler ledsages gerne af et forfatterportræt og kontaktoplysninger på forfatteren. Du afgør selv, om du er med på tanken, men artiklerne fører tit til henvendelser fra andre medlemmer, så det er vigtigt at have antennerne åbne.

Vi glæder os til at høre fra dig.

Redaktionen

Lokalforening og organisation – oplæg og debat

Bestyrelserne i DIS-Danmark og SSF vil gerne besøge din forening til en almindelig foreningsaften for at fortælle lidt om det arbejde, der foregår i de to organisationer, hvad organisationerne har af tilbud til foreningerne og forhåbentlig også noget om, hvilke tanker det nedsatte strukturudvalg gør sig om det kommende samarbejde mellem DIS-Danmark og SSF.

Vi regner med, at vi gerne vil bruge ca 1 time på oplæg og debat.

Kontakt ekspedition@dis-danmark.dk eller sekretaer@ssf.dk og send nogle forslag til datoer for, hvornår din forening gerne vil have besøg.

Slægtens Forlag

www.ssf.dk/index.php/slaegten/slaegtens-forlag

Forlaget har udgivet en lang række bøger og hæfter og sælger desuden mange andre værker af interesse for slægtsforskere, heriblandt udgivelser fra Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie.

Bogliste kan rekvireres ved henvendelse til Anton Blaabjerg, tlf. 86 61 04 36 eller e-mail blaab@webspeed.dk.

Hjemmesider

DIS-Danmarks hjemmeside

www.slaegtogdata.dk

Webmaster Arne Feldborg
webmaster@dis-danmark.dk

SSFs hjemmeside

www.ssf.dk

Webmaster Henry Ammitzbøll
hammitz@gmail.com

Kommende bestyrelsesmøder i DIS-Danmark

I nærmeste fremtid er planlagt følgende møder for bestyrelsen.

Lørdag d. 11. november 2017

Lørdag d. 20. januar 2018

Alle møder holdes i Odense.

DIS-Danmarks ekspedition

Henvelser til DIS-Danmarks ekspedition sker via adressen:

Arne Christiansen
ekspedition@dis-danmark.dk
Tlf. 52 79 90 20
Telefonen er åben for ekspedition
Tirsdag kl. 14-18 – ellers telefonsvarer

- Pasning af foreningens medlemskartotek – Ind/udmeldelser, adresseændringer for medlemmer, der ikke selv kan klare dette
- Forsendelse af bøger, blad, CD'er m.v.
Se udvalget her www.slaegtogdata.dk/foreningen/butikken
- Hjælp til medlemmer, der har login-problemer
- Ind/udmeldelse af medlemmer i de tidsskriftlæsekredse, som foreningen har. Pt. er der blade fra Norge, Sverige, Finland, Island, Tyskland og England.
Læs mere her www.slaegtogdata.dk/andet/laesekredse
- Besvarelse af diverse spørgsmål, dog ikke decideret slægtsforskningshjælp

SSFs bestyrelse

Kirsten Sanders Formand. Asselsvej 169, 7990 Ø. Assels. Tlf. 21 21 30 91	formand@ssf.dk
Nicolai Johannsen Næstformand. Kystvej 9, 6320 Egersund. Tlf. 60 38 35 20	naestformand@ssf.dk
Grete Modin Grundtvig Kasserer. Hvidstenvej 18, 2770 Kastrup. Tlf. 28 44 74 70	kasserer@ssf.dk
Anton Blaabjerg Forlagsredaktør Slægten. Fredensgade 38, 8800 Viborg. Tlf. 86 61 04 36	redaktoer@ssf.dk
Karen Bendix Larsen Sekretær.	sekretaer@ssf.dk
Hanne Christensen 1. suppleant. Stenbjergparken 6A, Ulkebøl, 6400 Sønderborg.	1suppl@ssf.dk
Randi Ottosen 2. suppleant. Grønnegade 54, 7900 Nykøbing Mors.	2suppl@ssf.dk

DIS-Danmarks bestyrelse

Jesper Skov Formand. AO-repr. Grøndalsvej 4, 9500 Hobro	skov@dis-danmark.dk
Kirsten Sanders Næstformand. Asselsvej 169, 7990 Ø. Assels. Tlf. 21 21 30 91	kirsten.sanders@dis-danmark.dk
Jan Amnitzbøll Krusell Kasserer. Rønnebærvænget 6, Skovby, 8464 Galten. Tlf. 24 63 62 69	krusell@dis-danmark.dk
Kathrine Tobiasen Redaktør. DIS-Forum. Korsagervej 13, 8940 Randers SV. Tlf. 41 28 65 30	tobiasen@dis-danmark.dk
Michael Dupont Sekretær. Stenager 216, st.th., 2600 Glostrup. Tlf. 43 44 16 52	dupont@dis-danmark.dk
Anton Blaabjerg Fredensgade 38, 8800 Viborg. Tlf. 86 61 04 36	blaabjerg@dis-danmark.dk
Jørgen Kristensen Slotsvænget 25, 2 tv, 4200 Slagelse. Tlf. 29 45 69 26	kristensen@dis-danmark.dk
Per Andersen Jyllingevej 111, 2720 Vanløse. Tlf. 38 71 96 64	per.andersen@dis-danmark.dk
Bodil Grove Christensen Hvedevej 1, 7490 Aulum. Tlf. 26 17 87 59	grove@dis-danmark.dk
Lone Bergmann Suppleant. Kærlundevej 50, st.th., 2730 Herlev.	bergmann@dis-danmark.dk
Nicolai Johannsen Suppleant. Kystvej 9, 6320 Egersund. Tlf. 60 38 35 20	nic.johannsen@dis-danmark.dk

Tal med de levende personer i slægten

Af Troels Haugsted

Porsemosen 17, 4160 Herlufmagle
Tlf. 6127 4652 / 4440 6127
troels.haugsted@gmail.com

Som formentlig mange andre begyndte jeg først i en ret sen alder at interesse mig for slægtsforskning (er netop fyldt 70). På dette tidspunkt var min far død, og min mor blev "sat til" at skrive navne og årstal på den store samling af billeder, de havde samlet gennem årene.

Min far blev født den 27. november 1920 i Frederikskog, Højer landsogn, Tønder. Hans far var grænsegendarm, og hans mor var hjemmegående – de blev skilt, da min far var ca. 6 år gammel, og specielt de første år af min fars liv har været og er fortsat vanskelige at få helt rede på. Netop det at jeg ikke fik talt mere med min far og spurgt ind til hans tidlige barndom, har kostet mig mange timers arbejde ved computeren. Om jeg nogensinde får helt styr på det, er et åbent spørgsmål, men jeg kæmper stadig en kamp. Det hus, han blev født i, har jeg dog fået styr på og også fundet billeder af.

Belært af erfaringerne med min far fik jeg spurgt mine svigerforældre, Sigfred og Judith, i tide. Min svigerfar lever stadig (er netop fyldt 97), og han kan stadig bidrage med oplysninger. De blev gift den 18. juni 1944 i Bov kirke, Åbenrå Amt. Det store spørgsmål for os (min kone og mig) var, hvordan Judith og Sigfred i det hele taget mødte hinanden.

Sigfred blev født som nummer 5 af en søskendeflok på 10 den 28. september 1919 i Roslev Sogn, Viborg Amt, mens Judith blev født som nummer 14 af en søskendeflok på 18 den 25. marts 1921 i Sorthat, Nyker Sogn (Bornholm). Vi taler således om en nordjyde og en bornholmer, der blev gift i Sønderjylland.

Svaret fra min svigerfar ville jeg aldrig have fundet frem til, hvis jeg ikke havde spurgt ham. Efter at have tjent på forskellige gårde i det nordjyske cyklede Sigfred på et tidspunkt under krigen til Padborgområdet, som et par af hans søskende var flyttet til. Han fik at vide, at DSB søgte personale, og han fik ansættelse med ekstraarbejde på Padborg Station. Da det var svært for ham at komme i kontakt med andre unge fra området, så han i et ugeblad en kontaktannonce, hvor en pige, der arbejdede i køkkenet på Sct. Hans Hospital ved Roskilde, søgte en penneven.

De begyndte at skrive sammen, men da denne

pige fik en kæreste og blev gift, blev de enige om, at det nok var bedst, hvis de ophørte med at skrive sammen. Brevkorrespondancen blev i stedet overtaget af en anden ansat i køkkenet, Judith.

Judith var via Silkeborgområdet flyttet til Roskilde. At Judiths mor med sine hjemmeboende børn i det hele taget flyttede fra Bornholm til det jyske skyldtes, at Judiths far omkom den 20. februar 1932 under tragiske omstændigheder i noget – på daværende tidspunkt – så usædvanligt som et færdselsuheld; han var passager i en bil, der kørte i Muleby Å. Bilen væltede om på siden, og Judiths far omkom.

Hele denne historie blev udførligt omtalt i de tre aviser, der dengang var på Bornholm.

Føreren af bilen (Anders), der også var ejer af bilen, stod i avisartiklerne omtalt som "en ven af huset", og spørgsmålet var så, om han var mere end en ven. Fakta er, at Anders efter ulykken flyttede til Silkeborgområdet, og at Judiths mor – bl.a. sammen med Judith – flyttede med. Senere flyttede de til Roskilde, hvor Judith så, som tidligere omtalt, fik arbejde i køkkenet på Sct. Hans Hospital.

Brevkorrespondancen mellem Judith og Sigfred førte til, at Judith besøgte Sigfred i Padborg, og det førte igen til, at de blev gift og i bosatte sig i området. De lejede sig ind i en aftægtsbolig til en gård, Kristiansminde (gården eksisterer ikke mere). Den lå i et skovområde, hvor Judith ikke følte sig tryk (der skete angiveligt mange ting i skoven i forbindelse med krigen), og det endte derfor med, at de flyttede til Roskilde.

Til slut – Judith og Sigfred kom for et par år siden på plejehjem i Roskilde, og dette plejehjem hedder pudsigt nok det samme, som den gård, hvor de boede til leje i Padborg (Kristiansminde). Det er heller ikke noget, som det ville være muligt for mig at finde frem til, hvis jeg ikke fik spurgt i tide.

